

Эхэ найхан нютагаа эд хамта мандуулаа!

БУРЯД УНЭН

1996
МАРТЫН
5
Хабарай эхин сагаан
бар
Нарын 15
ВТОРНИК
гарагай 3
№43 (19383)
Газетын сэл
хэлсээтэ.

1921 оной
декабриин 21-һээ
гарана

Бүгэдэ
арадай
газетэ

Дэлгүүр: ажамидаржа арга бэдэрхэ

УРЬҢАЛАМЖЫН МҮНГЭН ХЭРЭГТЭЙ

Манай "Зэдын вольфрам-молибденэй комбинат" гэхэн нээмэл акционернэ бүлгэм мүнөө үүсхүр хүндэ байдалда оронхой. Предприятие энэ хүшэр байдалһаа гаргаха тухай программа зохиогдоһон байгаа. Энэ программы бээлүүлхэ талаар ажал ябуулагдаана.

Мүнөө үедэ зайн гал хэрэглэхэ хэмжээгээ 2 дахин хороогообди, өөһэдэн дулаа хэрэглэдэг болонхой. Шэнэ котельнэ бариха, ашаглалгада үгөөбди. Тус котельнээ Лонгинын нүүрһээр түлнэбди. Урдандаа шанаржуулгын фабрика руу руда зөөхэдөө, нүүдэл үүсхэн харгы хэрэглэдэг хэмди. Энэ гал эндэ гаргашалагдадаг хэн. Мүнөө тус харгы хуушараа, газланышые ехэ гээд, хаанхайбди. Энэ тухалэй автомашинуудаар зөөнэбди.

Тус программын бээлүүлгэдэ манай гаргадаг продукциянь үнэ сэн хямдаржа үгэхэ хэн хэн. Энэ талаар үшөө юун хэгдэнэб гэдэ, цехүүдэй коллективүүд хамтаар хэлсээнэй ёһоор үлгэдэг болонхой. Шанаржуулгын фабрикада нэлбэн шэнэдхэлгын үүсхүрлэгүүд, уһаар хангадаг үүсхүрүүд шэнэдхэхэ хүдэлмэри ябуулагдаана.

Урдандаа Юнхэрэй болон Лонгинын уурхайнуудта тэһэлэлгын мангал гэхэн шэнгэн зүйл хэрэглэдэг байбал, мүнөө хямда гал сэнэй игданит гэхэн зүйл

хэрэглэгдэнэ. Холтоһоной уурхайда мүн лэ энэ зүйл хэрэглэхын тула ажал бүтээжэ дүүргэхэ тээшэ боложо байнабди. Эдэ бүхы хүдэлмэри ондоо тээһээ мүнгэ хэрэглэнгүй, өөһэдэн хүсөөр ябуулабди.

Зүгөөр бүхы юумэн хүнүүдхээ, харюусалгаһаа дулдыдадаг гээшэ ааб даа. Предприятиингаа иимэ хүшэр байдалда ороод байхада, тон бага салын хүлһэ абаад хүдэлжэ байһан инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэд болон ажалшадта доро дохин, баяр баясхалан хүргэхэ дурам хүрэнэ.

1995-1997 онуудта комбинатые хүгжөөлгын федеральна программа бээлүүлэ болбол, предприяти гаргашагүйгөөр хүдэлдэг болохо аргатай. Энээнине хараадаа абажа, Россин Федерацинын Экономикын министрствэдэ болон металлургийн талаар комитетдэ 19,3 миллиард түхэриг олонжэлэй болзор соо урьһалхыень гуйжа, бэшэг эльгээгээ хэмди. Зэдын комбинат мүнөө үедэ эгээл шанар хайнтай концентрат гүрэн дотороо гаргадаг байна. Энэ ушар хараада абаха ёһотой.

Хүшэр байдалһаа гараха талаар программа бээлүүлжэ байбашье, түхээрлэгүүд шэнэлхэ аргагүйбди. Юуб гэхэдэ, манай продукция дэлхэйн дэлгүүртэй иимэ продукцияда орходоо хямда, хилын саанахи партнёрнуудай худалдажа абаһан концентрадай түлөө

түлөөһыень хойнотуулдаг байгаа. Мүнөө үедэ үйлдэбэрин хүгжэлтэдэ хажуу тээшээ мүнгэ оруулха талаар урьһаламжа хаанаһаа абаха тухайгаа бодомжолжо, ажал ябуулжа байнабди.

Шанаржуулгын фабрикада ЭЦВ түхэлэй насосуудые абаха ёһотойбди. Тус насосуудые абатараа, мүн уһаар хангадаг шэнэ сетнүүдэй ашаглалгада үгтэтэр шанаржуулгын фабрикада ажал зогсоогдонхой. Булүүрэй станцида түхээрлэгүүд тодхохо талаар ажал баһал ябуулабди.

Ноябриин һүүл багаар Москвагай инвестиционно жасын түлөөлэгшэдтэй уулзажа хөөрлэдөө хэмди. Инвестиционно урьһаламжын мүнгэ абаха талаар ажал ябууламнай үрэ дүн асараагүй. Бидэндэ бии байгаа 77 мянган акцинуудай 50 мянгыень тус жасада үгөө наа, бидэ иимэ мүнгэ абаха аргатайбди. Наяхана акционернүүдтээ уулзажа, ушар үйлэнь ойлгуулжа үгөөбди. Хэрбээ хүнүүдэй бидэниие ойлгожо, акцинуудаа худалдаа һаань, комбинатай хүгжэлтэдэ хэрэгтэй мүнгэ урьһалха, нэгэ үгөөр хэлбэл, предприятие абарха арга бии болохо хэн.

В. ПОЛЯНСКИЙ,
акционернэ "Зэдын вольфрам-молибденэй комбинат" бүлгэмэй генеральна директор.

ПРАВИТЕЛЬСТВИН ХҮДЭЛМЭРИН ДОЛООН ХОНОГ

Буряад Республикын Правительствын Президиумэй заседани мартын 5-да боложо, хүн зоние болон элүүрые хамгаалгын эмхи зургаануудые эм домуудаар, медицинын хэрэгсэлүүдээр хангалгые һайжаруулха, республикын албан зургаануудта саарһа дансануудые һайнаар хадагалха асуудалнуудые, мүн "Буряад Республикын захиргаанай-территориальна байгууламжа тухай" Буряад Республикын Хуулин проектые хаража үзэхэ байна.

Халдабарита үбшэнүүдые сараха, эдэ үбшэнүүдхээ хэргылхэ асуудалнуудаар врач-инфекционистнуудай семинар-зүблөөн, соёл болон искусствые хүтжөөлгын асуудалнуудаар республикын зүблөөн эдэ үдэрнүүдтэ үнгэргэгдэхөөр түсэблэгдэнхэй.

"Дэлгүүрэй үхибүүд" гэхэн ябуулга мартын 4-һөө 7 болотор республика дотор үнгэргэгдэхөөр хараалагдаана.

Буряад Республикын Президент А. В. Потапов энэ долоон хоногто республикын социально-экономическа хүгжэлтын программада мүнгэ һомолхо асуудалые, элшэ хүсэней объектнуудые түлишөөр хангаха талаар хүшэр байдалһаа гараха хэмжээнүүдые хаража үзэхэ байна. Буряад Республикын хиналгашалгалтын зургаануудай зүблөөн Правительствын толгойлогшын түрүүлэлгэ доро мартын 4-дэ болобо. Буряад Республикын Правительствын байгууламжа энэ долоон хоногто зүбшэн хэлсэгдэхэ юм. Республикын Президент албанайнгаа хэрэгээр Москва ошожо ерэхые түсэблэнэ.

Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо В. К. Агалавай хүтэлбэрилдэг министрствэнүүд болон албан зургаануудта "1996 ондо агропромышленна үйлдэбэриетогтууритай болгохо тухай" асуудал парламент дээрэ хаража үзэгдэхөөр бэлдэгдэнэ. Хабарай тарилгын хүдэлмэридэ ямар бэлдэхэлэй хэгдэжэ байһые шалгалхаяа Хүдөө ажахын ба эдэе хоолой министрствын мэргэжэлтэд республикын аймагуудаар ябаха, гадна Москва хотодо үнгэргэгдэхэ Буряад Республикын үдэрнүүдтэ ямар бэлдэхэлэй хэгдэжэ байһаниинь парламент дээрэ хаража үзэгдэхэ. "Хүдөө ажахын продукция гүрэнэй нөөсөнүүдтэ оруулха тухай" Правительствын тогтоолой проект бэлдэгдэхэ байна. Газарай нөөсөнүүдэй ба газар эсхэмжэлгын талаар гүрэнэй комитет Буряад Республикада ондоо тээһээ зугадажа ба нүүжэ ерэгшэдтэ тусхай зорилготой газарай жаса бүрилдүүлхэ, газарай кадастр байгуулха. Экологин ба байгааи хэрэглэлгын талаар гүрэнэй комитет 1996 ондо Байгал нуурые хамгаалха федеральна программаар хараалагдаһан мүнгэ зөөри хубаарилха Правительствын захиралтын проект бэлдэжэ байна. Ой модо хамгаалгын хэрэгэй ямар байһан тухай, гэрэниие бээлүүлгын зорилгонууд тухай бүлэг аймагуудай зүблөөн мартын 6-да Хяагта хотодо болохо.

Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо А. Н. Жильцовай түрүүлэлгэ доро предприятинуудые панхарууталгаһаа гаргаха, хэргылхэ комиссийн заседани мартын 5-да, харин бюджетэй олзо оршын хубиие нэмээхэ комиссийн заседани мартын 7-до зарлахаар хараалагдаана. Хүн зоной һуудал байдалые һайжаруулха жасын правленийин суглаан мартын 6-да үнгэргэгдэхэ. Олын хэрэг эрхилэгшэдые дэмжэлгын жасын правленийин зүблөөн мартын 7-до болохо. Урда үдэрын А. Н. Жильцов һунгуулин участогта һунгагшадтайгаа уулзаха юм. Республиканска бюджетдээ һомологдодог бюджетнэ эмхи зургаануудай хүдэлмэрилэгшэдтэ салын хүлһэниинь саг соогоо хэр түлэгдэнэ гээшэб гэхэн шалгалта энэ долоон хоногто үнгэргэгдэхэ юм.

Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо А. Ч. Нимаевагай харгалзалан хүтэлбэрилдэг министрствэнүүд болон албан зургаануудта ехэ хүдэлмэри ябуулагдахаар хараалагдаана. Эдир физигүүдэй мурисөөн мартын 4-һөө 6 болотор, буряад хэлээр хотын олимпиада мартын 5-6-да үнгэргэгдэхэ юм. "Оюутайда хабар" гэхэн фестиваль үнгэргэлгэдэ бэлдэхэл хэгдэхэ. Госсанэпиднадзорой түб Дотоодын хэрэгүүдэй министрствын түлөөлэгшэдтэй хамта Улаан-Үдэ хотын түбэй дэлгүүр дээрэ шалгалта эмхидхэхые хараална. Пенсионно хуулийн асуудалнуудаар Россин Федерацинын Хүн зоние социальна талаһаань хамгаалгын министрствын үнгэргэдэг селекторнэ зүблөөн үсэгдээр болобо, харин үхибүүдэй зунай амаралтые эмхидхэхэ методическа советэй заседани мартын 6-да болохо. Энэ долоон хоногто олонинтэдэ мэдээсэл тараалгын ба полиграфинин хэрэгсэлүүдэй талаар комитет. "Аймагай газетэнүүдэй редакцинуудай коллективүүдтэ аймагуудай (городской) газетэнүүдые экономическа талаһаань дэмжэхэ тухай" Буряад Республикын Хуулин проектые зүбшэн хэлсэхэ юм.

Тутнын шулуу нүүрһэнэй уурхайһаа нүүрһэ Гусиноозерскын ГРЭС-тэ түмэр замаар зөөлгые эмхидхэхэ хэрэгые шалгалха.

Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Н. А. Астапенкын харгалзалан хүтэлбэрилдэг албан зургаануудта Буряад Республикые хүтжөөлгын жаса эмхидхэгшэдтэй зүблөө энэ долоон хоногто үнгэргэхые хараална.

Буряад Республикын Президентын ба Правительствын хэлбэлэй албан.

СЕМИНАР-ЗҮБЛӨӨН БОЛОБО

Буряад Республикын Арадай Хуралай үүсхэлээр республикын нютагай ооһэдэгөө хүтэлбэрилгын хононо болон городской Советүүдэй эмхидхэлэй үүсхүрүе даагшанарай болон түрүүлэгшэнэрэй хоногонорой семинар-зүблөөн наяхан үүсхүрэгдэбэ.

Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо А. Д. Карнышев семинар-зүблөөн үүсхүрлөө.

Семинар-зүблөөндэ хабаадагшад Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо А. Д. Карнышевэй "Нютагай өөһэдэгөө хүтэлбэрилгын районно болон городской Советүүдые Буряад Республикын Арадай Хуралай үүсхүрүе дэмжэхэ хэмжээнүүд тухай", Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгууламжын, нютагай өөһэдэгөө хүтэлбэрилгын, хуули ёһоной, гурим ба журамай ажал комитедэй түрүүлэгшэ В. И. Марковай гүрэнэй засагай болон нютагай өөһэдэгөө хүтэлбэрилгын зургаануудай эрхэ мэдэлэй үндэһэ тухай", Буряад Республикын Арадай Хуралай комитедэй түрүүлэгшын орлогшо В. К. Шининой "Нютагай өөһэдэгөө хүтэлбэрилгын үндэһэ һууринууд, нютагай өөһэдэгөө

хүтэлбэрилгын зургаануудай харюусалга ба хүдэлмэриень лаб хангалга" тухай, Буряад Республикын юстициин министрэй орлогшо Г. Д. Мархаевагай "Районууд болон городуудай Уставуудай проектнүүдые зохиохо ба тэдэниие бүридэлдэ абаха талаар асуудалнууд тухай", Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй налогой, финансын, банкнүүдэй талаар комитедэй түрүүлэгшэ Б. Ц. Семёной "Нютагай бюджетүүдые байгуулгын асуудалнууд тухай", Буряад Республикын Президентын ба Правительствын аппаратай гүрэнэй албанай кадрнуудай политикын ба нютагай захиргаануудай хүдэлмэри ябуулха талаар комитедэй ахмад мэргэжэлтэ А. В. Сидоренкын "Буряад Республика доторхи муниципальна албан тухай", Буряад Республикадахи гүрэнэй налогой инспекциин начальнигай орлогшо С. Б. Бардановагай "Нютагай налогууд тухай" элдхэлүүлүүдые шагнаба.

Семинар-зүблөөндэ хабаадагшад удаань "Түхэрэп шэрээ" эмхидхэжэ, олон тоотог шуһала асуудалнуудаар һанамжяа хэлһэн, олон орёо асуудалнуудта харюунуудые абаһан байна.

С. ОЧИРОВ.

ТУШААЛҢАА БУУЛГАГДАБА

Буряад Республикын Президент А. В. Потаповай Зарлигые дүүргээгүй байһанайнь, Тугмын нүүрһэнэй уурхайһаа нүүрһэ зөөлгые һаатууһанайнь түлөө, Гусиноозерскын ГРЭС-тэ төхөөлдөөн өмсө хүшэр байдалые усадхаа зорилготойгоор Президент шулуу нүүрһэ наптай абадаг энэ ехэ предприятиин хүтэлбэрилэгшые түшээһаань сүлөөлөө.

Тус предприятиин ахмад инженер С. В. Коршик гэгшэдэ "Востсибуголь" гэжэ акционернэ

бүлгэмэй Тугмын нүүрһэнэй уурхайн директорэй үлгэвүүд даалгагдаба. Тугмын нүүрһэнэй уурхайн хүтэлбэриие бэжижүүлхэ, Гусиноозерскын ГРЭС-ые нүүрһээр хангаха хэмжээнүүдые дары абахыень "Востсибуголь" гэжэ акционернэ бүлгэмдэ дуралдагдаа.

Буряад Республикын Президентын ба Правительствын хэлбэлэй албан.

Сагаалган-96

ЖЭЛДЭЭ ЖЭГДЭ АМГАЛАН НҮУХАНЫ БОЛТОГОЙ!

Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ Буряадай гүрэнэй академическэ буряад драмын театрай дэргэдэ аймагуудай Сагаалганай хайндэрэй найр наадан үргэлжэлһөөр. Гарахан гал улаан Хулгана жэлэй бар харын 10-да Эрхүүгэй областин Нүхэдэй аймагай түлөөлэгшэд бүгэдөөрөө сутларжа, Сагаан харын сагаан эдээ дэлгээбэ.

Эгээл түрүүн буряад драмын театрай артистнар 12 жэлэй амитадай хубсахануудые, багуудые үлдөөд, тайзан дээрэ

үгэнүүдые хэлэжэ байжа зониие ехээр сэнгүүлээ.

Забхарлалай удаа "Сарюун" гэнэн хүүгэдэй фольклорно ансамбль тайзан дээрэ гараба. Тэрэ ансамблие Нүхэдэй аймагһаа уг гарбалтай Буряад Республикын соёлой габыята ажал ябуулагша Клавдия Доржиевна Шулунова хүтэлбэрилдэг юм. "Сарюун" ансамблии гоё хайхан наада харуулһанайнь һүүлдэ табазургаан наһатайхан Сэсэгмаа Аюшеева монгол болон буряад

зон альга ташан халуунаар гэдэниие угтаа.

Хүтэлбэрилэгшэнь соёлой габыята ажал ябуулагша Алла Галдановна Балдаева. Нэрэтэй солотой ансамблиин удаа К. Д. Шулунова "Хани нүхэдни" гэнэн дуу бэлэглээ һэн. Дуу, хатарай "Байгал" ансамблиин солистка Дора Власова сэдхэл хүдэлгэмэ гоё хатар гүйсэдхэжэ, баһал нютагайхидаа хужарлуулаа.

Удаань Закулей нютагай Р. Серафиев буряад дуу дуулажа, сугларагшадые хүхээбэ, гайхуулба. Ушарын юуб гэхэдэ, тэрэ хүн татаар яһанай хүн аад, сөбэр буряад хэлэн дээрэ үрээл хэлэдэг, дуу дууладагышье байна. Гадна Р. Серафиев татаар болон ород хэлэн дээрэшые дуунуудые бэлэглээ һэн. Тэрэл нютагай Октябрина Кирилловна Малакшинова. 2 аша хүбүүдээрэ Сагаан харын хайндэртэ зорюулжа "Сагаалган" гэнэндуу бэлэглээ. Тангад нютагай багша Л. Гаранкина гал улаан хулгана жэлдэ айл аймагуудые, нютагайхидаа жэгдэ амгалан, омог дорюун ябахыень хүсэбэ. Удаань Ханхар нютагай Светлана Константиновна Павлова баһал Шэнэ жэлдэ зорюулһан үгэнүүдые хэлэжэ, хонгоо хоолойгоороо дуу дуулаа һэн. Соёлой габыята ажал ябуулагша Даши-Доржи Базаровай хүтэлбэрилдэг "Наадан дээрээ" гэнэн арадай фольклорно ансамбль тайзан дээрэ гаража, зониие сэнгүүлээ. һүүлээрнь дүрбэ-табан наһатай Петя Лопалёвой дуу дуулахадань, зал соохид халуунаар альга ташан угтана. Татаар яһанай Захир Андреевэй уһан буряад хэлэн дээрэ үгэ хэлэжэ, дуу дуулахадань сугларагшад баһал халуунаар угтаба.

Клавдия Доржиевна Шулуновагай Юрий Ирдышевэй "Эжыаба хоёрпи" болон ород хэлэн дээрэ "Минии эхэ—газар" гэнэн дуунуудые дуулаһанайнь һүүлдэ концертнааданда хабаадагшад булта

тайзан дээрэ гаража, "Тоонто нютаг" дуу зэдэлүүлжэ, концертын түгсэхэдөө дүтэлиень мэдүүлээ һэн.

Гэгээтын дасанай шэрээтэ, эмгэн Матвей Рабданович Чойбонов: "Шэнэ жэлдэ буужа ерэхэдэ, буянгай, үнэр үргэн, буурал аба эжынгээ буянгыень арюусхажа ябагты", — гэжэ үрээбэ. Тиин М. Р. Чойбонов Буддын шажантанай захиргаанай түбэй, Гэгээтын дасанай зүгһөө амаршалаад, Нүхэдэй аймагай захиргаанай гулваа Ярослав Антонович Семёновто хадаг баряа. Удаань "Үнгэ" гэнэн нютагай эблэлэй түрүүлэгшэ Иннокентий Табитханович Алексеев Сагаан нараар амар мэндээ мэдүүлээд, нютагайнгаа аха заха, хүндэтэй зондо баяр хүргэжэ, бэлэгүүдые барюулба. Тэдэниие нэрлэбэл, А. П. Тущемилова, Е. А.

Пахутова, Е. А. Стариков, О. К. Малакшинова гэгшэд байба. һүүлээрнь Ч. Г. Алексеев түг хайндэрэй үнгэргэлгэдэ туһалһан спонсорнуудта нэрэнүүдые һинилэһэн чэсуудые бэлэглээ. Тэдэнай тоодо Ю. П. Васильев, Э. А. Матханов, Н. А. Миронов, А. К. Тулохонов, В. И. Васильев, С. П. Яковлев болон бусад оролоно.

Амаршалгын һүүлээр драмын театрай фойе соо сугларагшадта сагаан эдээн табарһаа ама хүрэхыень эблэлэйхид уриба. Эндэ эдээнэй дээжэнээ хүртэжэ Нүхэд нютагайхид Сагаан харын хайн хайхан үрээлнүүдые бие биедэ хүсөө бэлэй.

Б. БАЛДАНОВ.

ЗУРАГУУДДЭЭРЭ: хайндэрэй үгэдэ.

С. БАЛДУЕВАЙ фото-зурагуу.

гаража, сугларагшадые шог бутгаагаараа ехээр энеэлгэнэн, хүхээһэн байна. Эржена Жамбалова гал улаан Хулганын роль гүйсэдхөө, Д.-Д. Бочиктоев, М. Елбонов, С. Жамбалов болон бусад шэхэ хужарлама шэнхинээтэ гоё дуунуудые ирагуу хайханаар зэдэлүүлээ һэн. Артистнар шог ёрто үрээлнүүдые хэлэхэдэ, нүхэдэйхидэй нютаг хэлэнэй

дуунуудые зэдэлүүлжэ, сугларагшадые урмашуулаа һэн. Степанова Дора—"Магтаал" гэдэг ансамблиин солистка нютагайнгаа магтаал, соло дуудаба. "Магтаал" гэнэн арадай фольклорно ансамбль бүхэсоюзна конкурснуудта хабаадаһан, Франци, Бельги, Монгол, Голланди болон бусад гүрэнүүдээр айлшалһан юм гэжэ сонсхогодохонь, зал соохи

Мүнөөдэрэй шухала асуудал

ҮҮЛТЭР ҺАЙЖАРУУЛГАДА - ҮДЭР БҮРИИН АНХАРАЛ

"Буряад ороной мал ажалыг саашадань хүгжөөхэ хэрэгтэ үүлтэр найжаруулгын байдал тухай" Буряад Республикын Правительство 1995 оной ноябрийн 24-дэ тусхай тогтоол баталан абалан байна. Үүлтэр найжаруулха хүдэлмэриие ёһотойгоор гуримшуулахдаа, нютаг нютагаудтаа үсхэбэрилдэг хаалин болон мяхалиг үүлтэртэ эбэртэ бодо малайнгаа, хонидойнгоо, гахайнуудайнгаа, хатарша болон хүндэ ашаа шэрэдэг моринойнгоо үүлтэр ба ашаг шэмыень найжаруулха, адуу малаа олошоруулха талаар шэнэ түрэлэй мал би болгохо, бухануудай, хусануудай, азаргануудай, буха гахайнуудай шанарта талыень гуршаха, республика дотороо, мүн гадуур худалдагдаха үүлтэртэ малаа бэлдэхэ хэрэгтэ бодото туһаламжа үзүүлэгдэхэ болобо гэшэ. Россин Хүдөө ажахын эрдэмэй академинин Сибирийн отделениин Буряадай Хүдөө ажахын эрдэм-шөнжэлэлгын институтдай, Буряадай хүдөө ажахын академинин эрдэмтэдэй, Буряад Республикын Хүдөө ажахын болон эдээ хоолой өмшштерствын урдаа хараха мэргэжэлтэдэй хабаадалгатайгаар малай үүлтэр найжаруулха, ашаг шэмыень дээшлүүлэхэ хүдэлмэри яһала эдэбхитэйгээр ябуулагдана гэшэ, адуу балай байхагүй. Үүлтэр эрхилхэ хэрэгые найжаруулһанайнгаа ашаар шухала халбарья бата найдамтайгаар саашадань хүгжөөхэ арга шадалтайбди.

Үүлтэртэ малые үсхэбэрилдэг ба тэдэниие худалдаа наймаанда бэлдэдэг республикын племзаводууд, племсовхозууд ба плем-фермэнүүд, мүнөө сагта мүнгэ пангаар ехэл ядалдажа, хүндэхэн байдалда оронхой. Хүдөө ажахын болон промышленна продукция худалдан абаха үнэ сэнгүүдэй нилээд нэлгүүтэй байһан ушарһаа электрын элшэ хүсэ, барилгын материал, техник хэрэгэлгэ ехэл гаргашатай болоод байна. Эндэһээ үүлтэртэ мал үсхэбэрилдэгдэ гаргашалан гаргашань бүтүүлэгдэжэ шадахаа болонхой. Иимэ хүндэхэн байдалда оронһон плем-ажахынууд гарза хоролтодо ороходоо, үүлтэртэ мал үсхэбэрилхэ хэрэггэ орхихо баатай болоно бшуу. Жэшээ болгон хэлэбэл, 1995 оной январь һарын байдлаар 1990 онойхитой сасуулан харахада, сэбэр үүлтэрэй эбэртэ бодо малай тоо толгойнь 58,5 мянганда хүргэгдөө гэхэ гү, али 43,3 процентээр хороогдоо. Мяхалиг үүлтэрэй мал 156 мянган толгой болоо. Энэнь бүхы толгойдо абахада, 43 процентээр үсөөн болгогдоһон байна. Мориной тоо 8,5 мянганда, гахайнууд - 27,6 мянганда, хонид - 116,7 мянган толгойдо хүргэгдэбэ. Энэнь үнгэрһэн жэлдэ үшөөл саашадаа үсөөрһэн байха юм. Колхоз, совхозуудай, таряашанай, фермернүүдэй

ажахынуудай мүнгэ зөөригүй дээрэһээн плем-фермэнүүдэй, племсовхозуудай, племзаводуудай тэжээжэ бэлдэһэн үүлтэртэ мал худалдаанда балай ошоногүй. Малай үүлтэр найжаруулха хүдөө ажахын гүрэнэй "Бурятское" предпрятиин үүлтэртэ мал бэлдэхэ ба худалдаха талаар таһагай мэргэжэлтэдэй наймаанда бэлдэһэн 3094 толгой эбэртэ бодо малай, 1091 толгой гахайнуудай, 9963 толгой хонидой, 394 толгой мориной 1991 ондо республикын ажахынуудта наймаалагдаһан хаань, харин нёдондо жэлдэ 297 толгой үүлтэртэ буха ба эмэ хашарагууд, 27 морин, 200 толгой хонид худалдагдаа. Эндэһээ тобшолол хэхэдэ, плем-ажахынуудта, фермэнүүдтэ үүлтэр найжаруулха хүдэлмэри ехэл хангалтагүй гэжэ мэдэрхээр.

Хэжэнгын аймагай Заһаһатын племсовхоз үгы болгогдобо. Буряадай хүдөө ажахын академинин һурасалай "Байгал" ажахын симментал үүлтэрэй мал нилээд үсөөрөө. Забайкалийн нарин нооһото үүлтэрэй буряад түхэлэй хонидые үсхэбэрилхэ гол шэглэлтэй Ивалгын ОПХ, Сэлэнгын, Чисангын совхозууд, Зэдын аймагай "Коммунизм", Бэшүүрэй аймагай "Победа" колхозууд үүлтэртэ хонидоо баһал үсөөн болгоһон байха юм. Хүндэ хүшэр сагай хэдэ тохёолдонхойшые хаань, үүлтэртэ малайнгаа, адуу моринойнгоо, хонидойнгоо тоо толгойнь үсөөн болгонгүйгоор тэрэ зандань үсхэбэрилжэ яһаһан ажахынууд баһал олон би. Тэдэний тоодо Борьёогий совхоз, Ториин мори үсхэбэрилдэг племзавод, Мухар-Шэбэрэй аймагай Ленинэй нэрэмжэтэ плем-колхоз, "Искра" колхоз, Тарбагатайн аймагай таряашанай ажахынуудай "Маяк", Ленинэй нэрэмжэтэ нэгдэлүүд, Байгалай ОПХ үүлтэртэ малаа мүнөөшье бэлдэдэг, республикынгаа ажахынуудта худалдаһаар зандаа.

Эмэ малаа зүбөөр үсхэбэрилхэ талаар дутуу дунданууд үшөөл дайрадаһаар, Мүноу үедэ эмэ малые искусственна онол аргаар үржүүлхэеэ болижо байһаннай ехэл гомдолтой. Ажахынуудта зоотехник-селекционернүүдэй, техник-үржүүлэгшэдэй штадууд үгы шахуу болгодоо. Эндэһээ түл түрээс үсөөнөөр абтана, олохон эмэ мал һубайрна. Хэрбээ 1990 ондо республика дотор бүхы үнээдэй 65 процентнь, эхэ хонидой 92 процентнь искусственна онол аргаар үржүүлэгдэһэн хаань, үнгэрэгшэ жэлдэ үнээдэй тэн хахадын, эхэ хонидой 25 процентнь энэ түрүү аргаар отондо оруулагдаа. Гүрэн түрээһөө бодото туһаламжын үзүүлэгдэхэеэ болиходонь, ажахынуудай экономика байдлаар эрид муудахадань, үүлтэртэ мал үсхэбэрилгэдэ анхарал хандуулагдахаа болибо бшуу. Хаалин шэглэлтэй үнээдые шалгаха хүдэлмэрийн гаргашын ехэ байһан ушарһаа энэ ажал

баһал орхигдобо. Племпредпрятиинуудта һайн үүлтэрэй хуса хурьгад бэлдэгдэхэеэ болёо. 1991 ондо аймагуудай племпредпрятиинуудта 2821 толгой хуса хурьгад бэлдэгдэһэн байбал, 1995 ондо гансалманай гол предпритида миил 323 хуса хурьгад бэлдэгдээ.

Бухануудай өөһэдын шанар шэнжыень, тэдэний түлнүүдэй шанарыень тодорхойлохо хүдэлмэрийн орхигдоһон дээрэһээн малай үүлтэрын муудажэ, ашаг шэмэнь доошолжо эхилэнхэй.

Ушар тиимэхээ республикадаа бии болгогдоһон һайн үүлтэрэй малаа тэрэ зандань үлөөхын тула тодорхой хэмжээн абтаха ёһотой. Эмэ малаа искусственна онол аргаар үржүүлхэ талаар ажахынуудай болон племпредпрятиинуудай хүтэлбэрилэгшэдтэ шангаар эрилтэ табиха саг хүрэхэ ерэхэ. Ганса энэ хүдэлмэридэ бэшэ, мүн үүлтэртэ залуу малаа зүбөөр түлжүүлхын, тэдэнь һайнаар эдээлүүлхын түлөө анхарал хандуулагдаха ушартай болоно.

Үүлтэр найжаруулха хэрэгые ашаг үрэтэйгөөр хэрэглэхын тула Буряад Республикын Правительство республиканска бюджетһээ мал ажалай продукцияда нэмэлтэ мүнгэ зоори таһалжа түлэхөөр тогтообо. Тусхайбал, үүлтэртэ үндэр һайн шэмэтэй эмэ мал (нэгэ условно бодо мал) харуулаһан плем-ажахыда 412 мянган, плем-фермэдэ - 206 мянган түхэриг түлэгдэхэ байна. Хоёрдохөөр, үүлтэртэ мал худалдажа абалан колхоз, совхозуудта, таряашанай ажахынуудай эблэдэ, нэгдэлүүдтэ, акционернэ "Птицепром" бүлгэмэй ажахынуудта гаргашыень бүтүүлхын тула амидын шэгнүүрээр килограмм бүхэндэнь 732 түхэриг үгтэхэ болонхой.

Мал ажалда үүлтэр найжаруулха селекционно хүдэлмэриие дээшэнь үргэхэ талаар 1996 ондо племзаводуудта, племсовхозуудта ба плем-фермэнүүдтэ аттестаци үнгэрэхөөр республикын Хүдөө ажахын болон эдээ хоолой министерство, малай үүлтэр найжаруулха хүдөө ажахын гүрэнэй "Бурятское" предприти уялгалагдаба. Тиимэхээ плем-ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд энээндэ бэлдэхэдээ, нэн түрүүн селекционернүүдэйнгээ, тоо бүридхэгшэдэйнгөө эрхилдэг тон түрүүшын зоотехническэ тоо бүридэлынь гуримдань оруулха шухала болоно.

Л. ХАРДАЕВ, малай үүлтэр найжаруулха хүдөө ажахын гүрэнэй "Бурятское" предпритиин таһагые даагша, Буряад Республикын габыяата зоотехник.

Байгша оной январийн һүүл багаар Россин Федерациин Эдээ хоолой корпорациин Буряадай филиалай хүтэлбэрилэгшэд болон хүдэлмэришэд тоосоходоо, шнидхэгдээгүй олон шухала асуудалнуудта тогтоһон байна.

Эндэ Ивалгын аймагай хамтын хубаарилгын "Пригородное" предпритиин директор, гүрэнэй үндэр шагналда хүртэһэн Петр Иванович Шунков энэ шэнэ эмхини бээлүүлһэн ехэхэн хэмжээнэй ажал хүдэлмэриень онсолон тэмдэглээ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: П. И. Шунков. С. БАЛДУЕВАЙ фото.

ЯҺАЛА УРАГШАТАЙГААР

Буряад ороноймнай холын хойто зүгэй райондо ородог Хурамхаанда аймагай олохон ажахынуудай ажал эрхилэлгын эдэб шэглэл шэлэжэ, һалажа, һандаржа байхадань Ленинэй нэрэмжэтэ олон һалбаритай колхоз хуушанайнгаа гуримаар мүнөөшье болотор хүдэлжэ байна гэшэ.

Үнгэрэгшэ зун хамтынгаа суглаан дээрэ олоной дуугаар Бутидма Дамдиновна Бадамаева түрүүлэгшэ болгоо һэн. Тэрэ энэ хүнгэн бэшэ ажалдаа харюусалгатайгаар хандана гэжэ бүтээгдэжэ байгаа ажал, хэрэгүүд дээрэһээн харагдана.

Ажахын бодо малай, мори болон хонидой үсөөрэлгэ тогтоогдохоһоо гадна мүнөө бүри олошоруулха тээшээ болонхой. Үнгэрэгшэ жэлдэ газарһаа хуряаха юумэнүүдээ, үбһэ, һолоомо, ороһото ургамалнуудаа һайн абанхай гэжэ тэмдэглэмээр. Ушар нимэхээ хэдыншье сагта хүнгэнөөр үнгэрэдэггүй малайнгаа үбэлжэлгэдэ бараг бэлдхэлтэй гэжэ хэлэе.

Тиимэхээ энэ ехэ ажахыда һанаа зобоохо юумэнүүд олон ааб даа. Бүхы гүрэн соомнай хүдөө ажахын продукциян өөршын үнэһөө худалдаха сэнгэйн бага болошоод байхадань, хажуу тээшэнь худалдаха гарзатай болонхой гэшэ. Ушар тиимэхээ продукцияа өөһэдөө буйлууулжа, ажаמידарха гэшээ энэ хүшэр сагта хүдөөгэйхидэй гол зориг болоно гэбэл, ехэ адуу болохогүй.

Энэ талаар һү машинадаха газар бэлэн болгогдожо байһай. Удахагүй нютагайхиднай зөөхэй, тоһо эдидэг болохонь гэшээ. һү хаалингаа фермернүүдэй продукция өөһэдөө буйлуулдаг болоходоо, ажахыдамнай ашагтай байхань лабтай.

Хилээмэ бариха түхээрэлгэ асарагдажа, пекарни бариха хүдэлмэри эхилэнхэй. Колхозые хүтэлбэрилгын байгуулалта шэнээр хубилгаданхай. Колхозой бүхы цехүүд болон бүхы һалбаринуудта зохиладуулан зэргэ һайнаар хүдэлхэ нарин хинамжа хэхэ аргатай болоо. Ушар тиимэхээ өөһэдынгөө алаша туһада хубитаяа оруулабди гэжэ мэдэһэн колхознигууд олон. һайн, мууе илгангүй урагшатайгаар хүдэлдэг боложо байна.

Жэлээр шахуу салингаа абадаггүй байһан һууринайхидта һара бүхэндэ хүлһээ абаха найдал түрэнхэй.

Баргажан дээгүүр хүүртэ барилга тус колхозой гол зорилгонуудай нэгэн болоно. Энэ харюусалгатай ажал колхозой түрүүлэгшын оролшо Б. Г. Бадмаев хүтэлбэрилнэ. Хүүртэ барилгада гэшүүн бүхэнэй хубитаяа оруулашые һаа, мүнгэн хүрэхэгүй байна. Тиимэхээ Буряад Республикын Правительство болон үшөө туһалжа боломоор эмхи зургаануудта колхозой хүтэлбэрилэгшэд туһа эрижэ хандан байна. Тиимэхээ ашаар 200 миллион түхэриг үгтэхэ болонхой. Хамтын хүсөөр лэ тус хүүртэ барилгада бээ гэжэ найдат.

Б. З. Хорганов, В. Б. Доржиев, В. Р. Бадмаев, И. С. Ширабон, С. Г. Гармаева гэхэшэлэн ажахыгаа хүшэр байдалһаань гаргажа, анханайнь солье һэргээмээр мэргэжэлтэд колхоздомнай хүдэлнэ гэшээ.

Б. ДОНДУПОВ.

Дүтэ түрэлэй хүнэй һаһа бараһахада, хэндэшые һайн байдаггүйнь мэдээжэ. Илангаяа мүнөө үсын хүшэр хүндэ байдалда хүдөөлүүлхэ бэшэ бэлэн бэшэ болошонхой. Энэ талаар өөһэдынгөө хүдэлмэрилэгшэдтэ зарим

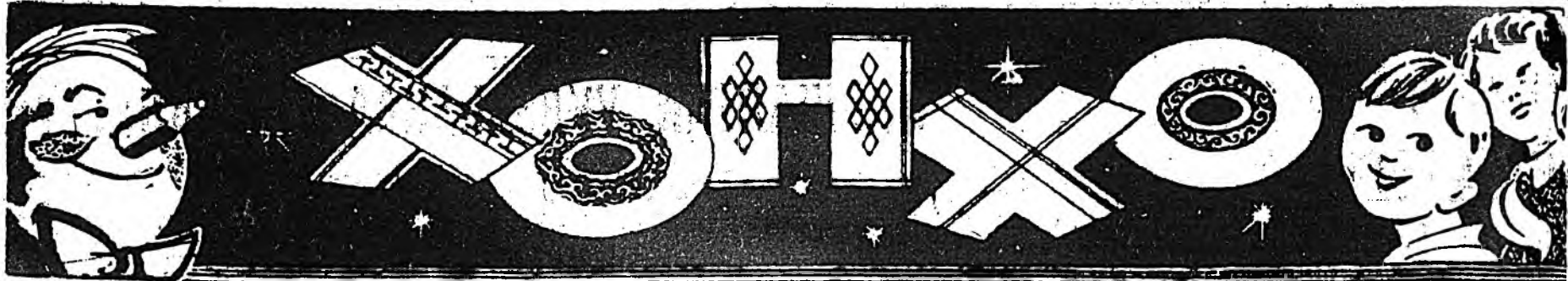
МАШИНА ҮГЭЖЭ ТУЪАЛНА

тэдэ хүнгэлэлтэ хэхэ гэлһэн шийдхэбэри Улаан-Үдын Ленинэй орденго ломотив-вагон заһабарилгын заводой хүтэлбэрилэгшэд һаяхан

абаа. Энэ шийдхэбэрийн ёһоор заводой хүдэлмэришэнэй гү, али тэрэнэй тон дутын хүнэй, мүн тус заводто һананайнгаа

амаралтада гарһан хүнэй һаһа барахада, тэрэниие хүдөөлүүлхэ нэгэ машина, нэгэ автобус, нэгэ ашаанай машина миинтээр үгтэнэ.

Бусад ушарта автотранспортна цехтэ мүнгэ түлэхэ ёһотой юм. Һаһа барагшын хүдөөлүүлгын болохоһоо нэгэ үдэр урид 15 саг болотор хэгдэһэн захил бүтээгдэдэг. Манай корп.

Хүүгэдэй уран зохёолшо, поэт Жан Александрович Зиминэй зохёохы ажалда мүнөөдэрэйнгөө "Хонхые" зорюулнабди

ХҮҮГЭДЭЙ мэдээжэ поэт, дүршэл ехэтэй багша Жан Александрович Зимин хаяхан 75 наһаяа тэмдэглэбэ. Бишыхан хүүгэдтэ зорюулан, тэрэ зохёолнуудаа бэшэдэг. Мүнөө үхибүүдые түрэлхи хэлэндэнь найнаар нургаха тодорхой зорилгын табигдаад байхада, Зиминэй зохёолнуудай удаха шанар улам ехэболоно. "Шатаршад" гэжэ номынь энэ талаар онсо тэмдэглэмээр.

Олон нүхэд ехэшүүлдэ зорюулан юрэнхыдөө бэшээд, забһарай олдобол, хүүгэдтэ зорюулан бэшэдэг. Харин Жан Зимин эхинһээ хойшо үхибүүдэй дунда ажаллажа ябаһан хадаа тэдэнэй абари зангы, сэдхэл бодолой хүдэлөөе найнаар мэдэдэг байгаа.

Миисгэйхэмни, бусабааш даа, Книсгэйхэмни, ербэш даа, Хүлээгээб даа шамайгаа, ханаа гүш даа

намайгаа?— гэхэн мүнүүдые уншахада, миисгэйтээ уулзажа баярлаһан, тэрэнээ тэбэрээд эрхэлүүлжэ байһан бишыхан хүбүүнэй дүрэ шарай нюдэндэ харагдаадхина.

Жан Зиминэй шүлэгүүдэй үгэнүүд хүлээгдээгүй һонинууд, уншахада ульгамууд. Жэшээн, удаадахи мүнүүдые анхарая.

Галбаанхаймни, галбаанхайм, Ягаан гоё ялбаанхайм, Гарыш дээшэ газарһаа, Дэгдыш дээшээ

дэлхэйһээ,— гэхэн шүлэгы уншахада, саарһан "могой" ниидхүүлжэ байһан үхибүүн ханагдана. Энэ дэлхэйһээ дээшээ дэгдэн, холын түбинүүдтэ ниидэжэ хүрэхэ тухай бодомжолдог хүбүүн байжа болоо.

"Хараасгай" гэжэ шүлэгэйн түрүүшын бадагы энэ харуула дуран хүрэнэ:

—Хараасгай, хараасгай, Хаанаһаа ерээбши? —Алдарта Байгалай Алтан эрьһээ. —Хараасгай, хараасгай Хайшан гээд ерээбши? —Далингаа хурданца Дабандаш тороогүйб, Сээжээр дүүрэн Шүлэгы асараалби, —Хараасгай, хараасгай, Хэндэ асарбаш? —Ульгэр зугагаа Үхибүүдтэ хүртөөхэм, Хүхюухэн шүлэгүүдээ Хүүгэдтэ түгөөхэм...

Хөөрөлдөөнэй маягаар бэшэгдэнэн энэ шүлэг арадай аман зохёолой аялгатай байна. Энэ талаар нэгэ

таабари ханаадхибаб:

—Тобшохон хүбүүн, хаанаһаа ерээбт? —Тохото өөхэтын газарһаа. —Толгойтной яагаа шобогорхон бэ? —Манай тэндэхи гурим нимэ.

Тайлбаринь—хониной хоргооһон.

Үгышые наа, үхибүүдэй аман зохёолдо хабаатай нэгэ хөөрөлдөө хануулая:

—Хаана ошообши? —Хаанайда. —Юун бэлэгтэйбши? —Тэбхэ сай.

—Тэрэшин хаанаб?.. г. м.; Жан Зиминэй бэшэһэн "Хараасгай" иимэрхүү жанрта хабаатай гээшэ ха. Үхибүүдэй ухаан бодолдо зохисотой байна бишуу.

Баһа нэгэ шүлэгынь харуулаар байна. Тэрэн

Байзыш даа, боргооһон, Баһа юугээ гүнгинэбш? Дахин юугээ дүнгинэбш? Шэлээрхэб даа шэхэмни, Уурлаба даа урални. Сабиргаймни сухалдаа, Буртаг ойгоо бусыш даа, Тайга руугаа талин даа. Ууха юумэ олохогүйш, Хазаха юумэндэ хүртэхгүйш, Арбан хургаар алыгадабал, Ами наһыеш таһалхаб, Табан хургаар ташабал, Толгой бээыш

нугалбариень наһан соогоо мартахагүйгөөр хадуужа абаһан намтартай.

Залууханаар багшалжа эхилһэн Жан Зимин Эрхүүгэй гүрэнэй у н и в е р с и т е д э й географическа факультет 1951 ондо заочноор дүүргэжэ үрдэз хэн. Алайрайнгаа голдо суутай Нельхайн дунда хургуулида географы заажа байхадаа, буряад хэлэн, уран зохёол, аман үгэ намда хамаатай бэшэ гээд тэрэ ябаагүй.

Хизаар ороноо шэнжэлгын кружок эмхидхэжэ, үхибүүдэй һонирхол үүсхэн, бэлиг шадабариень хүгжөөһөн габыятай. Тэндэхи нютаг нугынгаа домог түүхэ шэнжэлхэ, буряадуудай урданай ажагуудалда хабаатай баян материал суглуулха талаар Жан Александрович

журнал, ханын һонин гаргагдадаг. Тэндээ толихыемнай шүлэгүүдээ үгыт. Мүнөө үгэхэ аргагүй наа, энэхаягаар эльгээгылт,— гэжэ түбэй томо сэтгүүлэй редактор мэтээр намда хэлээд, саарһан дээрэ бэшэһэн адрес барюулаа агша хэн.

Хизаар ороноо шэнжэлгээр аша үрэтэй ажал ябуулаһан Ж. А. Зимин бүри табяад онуудаар СССР-эй (мүнөө Россин Федерациин) Географическа бүлгэмэй гэшүүн болоһон алдартай. Олон жэлдэ ажаллаһан Нельхайнгаа дунда хургуулида хизаар ороноо шэнжэлгын музей байгуулаа.

Нэгэ хургуулида гуша гаран жэлдэ ажаллахын тула горитойхон тэсэбэри хэрэгтэй даа. Миин лэ үдэр хоног үнгэргөөд ябаа бэшэ, харин үнэн сэдхэлээрээ оролдожо, дэлхэй түбииншы, оройнгоошы физическэ болон экономика географийе хурагшадай ухаанда шэнгээхэ гээшэмнай нааданай хэрэг бэшэ. Засаг түрэ багшын оролдосотой ажалые обөөржэ, Ж. А. Зимин 1972 ондо Россин Федерациин хургуулин габыата багшын нэрэ солодо хүртөө хэн.

Гэбэшые анханһаа дура сэдхэшыень буляһан уран зохёолдо ото үнэн сэхэ ябаа.

"Һолонго" гэжэ түрүүшын ном 1962 ондо хэблэгдээ хэн. Удаань "Шатаршад" (1970), "Амар мэндэ, аглаг тала" (1972), "Үзэглэл—үнэн нүхэрнай" (1975), "Табан хурган" (1978), "Хон-жэн" (1981) болон бусад номууды хэблүүлэнхэй. "Кто кого греет?" ("Хэн хэниие дулаасуулнаб?") гэхэн номын ороод хэлэн дээрэ Эрхүү хотодо хэблэгдээ бэлэй.

Ж. А. Зимин шүлэгүүдые бэшэхэһээ гадна, хүүгэдтэ зорюулаһан зүжэгүүдые зохёодог. "Марсиануудтай уулзалга" гэхэн зүжэгүүдэй согсолбори Андрей Бадмаевтай хамта гартуулаһан байна. Хэдэн зүжэгынь буряад драмын академическэ, мүн хүүхэддэйн театруудай тайзан дээрэ табигдаһан байна.

1979 ондо СССР-эй (мүнөө Россин Федерациин) Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн болоо хэн.

Жан Александрович Зимин үндэр наһатай болоошы наа, гуурһаа гарһаа табижа "амаруула" үды. Хүүгэдтэ зорюулагдаһан олон шүлэгүүд, зүжэгүүд бэшэгдэхэ байха гэжэ эдиршүүл хүлээнэ.

Ц. ДОНДОГОЙ.

ГУУРЬАЯА АМАРУУЛХА СҮЛӨӨГҮЙ...

"Тогмид" гэжэ нэрэтэй:

Тогмид Томо бүмбэгэтэй: Дээшэн шэдэнэ, Дэгдэн алдана— Дэншэ байна Бүмбэгэн; Холо шэдэнэ, Хойноһоон гүйнэ,— Хурдан байна Бүмбэгэн...

Арбан мүрһөө бүридэһэн энэхэн шүлэгынь эгээл бишыхан уншагшадтаа гэхэ гү, али 3-4-5 наһатай шуудла зорюулагданхай.

Энэ хэлээшөө батадхан, "Улаалзай" гэжэ шүлэгынь харуула дуран хүрэнэ:

Уб улаахан улаалзай— Уужам талын ялаалзай Улаабхилан ургана, Угаа халуун болгоно. Нарин, уян бээтэй, Улаан, ягаан шарайтай, "Наашаа!"— гэжэ найгалзаа, "Дүтэлыш!"— гэжэ дүнхэлзөө.

Шад улаан галаараа Шатаахан гү талы, Дэгжэжэ байһан дүлөөрөө Дүргэхэн гү нарые? Хажуудан лэ ошоо наам, Халааха даа намайе, Дүтэ ойро ороо наам, Дүргэхэ даа бээбем. Аадар, ержэ адхарыш, Унтаргагыш дүлынь, Бороо, ержэ орыш, Болюулыш даа галынь.

Эндэ далда шог мэдэрэгдэнэ. Үшөө нэгэ шог ёгтото "Боргооһон" гэжэ шүлэгы анхарая даа:

бизалхаб. Талии саашаа тайгадаа, Ошо саашаа ой руугаа.

Нажарай, намарай сагта үдэшэ, үглөөнь үлэн боргооһод үхибүүдэй ёһотой дайсад болодог бэшэ гү? Илангаяа ойдо ошожо, һархяаг, жэмэс түүдэг үхибүүд боргооһоной хоротой хушууе найн мэдэхэ байха.

Нюдэ аманайнгаа бүлүү болотор боргооһондо хазуулаһан үхибүүдтэй хүдөө нютагуудта ушарһан лэ байхабди. Тиимэһээ Ж. Зиминэй "Боргооһон" гэжэ шүлэгэй эдир геройн: "Талии саашаа тайгадаа, ошо саашаа ой руугаа",— гэхэн үгэнүүд бидэндэ ойлогсотой болонол даа. Хэн хээрын хүхэ боргооһондо хазуулаха дуратай байха бэлэй даа?

ЖАН Александрович Зимин хадаа 1920 ондо Эрхүүгэй можын Усть-Ордын Буряадай автономито округой Алайрай аймагай Аляад нютагта түрэхэн байна. Балшар бага наһанһаа уран үгэдэ дуратай, нютагайнгаа үбгэдэй үбэлэй һүни сугларжа, үльгэр домог хэлсэхые үргэһээшые мартан шагнадаг байгаа гэхэ. Үгышые наа, эмгэн буурал төөдэйһээрэй түрэ хурим дээгүүр "Сэгээ дуу" гү, али "Шоно Баатарай дуу" утаар аялгатуулаһан дуулахада, эдир хүбүүн амаа ангайн шагнажа, аялга

шабинартаяа хамта хэмгүй ехэ юумэ бүтээгээ. Суглуулаһан материалнуудаа бүридхэн шэнжэлжэ, томото статьянууды бэшэжэ, эрдэм-шэнжэлгын согсолборинууд соо толилуулаһан байна.

Гадна Нельхайн хургуулида Жан Зиминэй үүсхэлээр байгуулагдаһан гар бэшэмэл журнал хүмүүжүүлхы шанартай байгаа. Хүүгэдэй бэшэжэ абаһан аман зохёолой зүйлнүүд, өөһэдынь туршалганууд гар бэшэмэл журналда толилогдодог байһан юм.

Ж. А. Зимин гар бэшэмэл журналдаа ехэ анхарал хандуудаг. сэгнэдэг байгаа гэжэ нэгэ иимэ үзэгдэл гэршэлжэ үгэнэ. Ямар үзэгдэл бэ гээбэл, 1952 оной декабриин хорёодоор Улаан-Үдэдэ залуу уран зохёолшодой болон эхилэн бэшэгшэдэй.

IV республиканска конференци болоһон юм. Тэрэ хуралдаанда хэн гү, али хожомын гү— Жан Зиминтэй танилсаа бэлэйбди. Юуб гээбэл, 1956 ондо залуу уран зохёолшодой республиканска семинар-зүблөөн Улаан-Үдэдэ зарлагдаад, Агын болон Усть-Ордын округуудһаа залуу уран зохёолшод олоор уригдаһан юм. Анха түрүүн танилсахадаа:

—Манай Нельхайн дунда хургуулида гар бэшэмэл

Шэнжэлэл ба шүүмжэлэл

"САСУУТАН" ТУХАЙ

Богони-богони расказууднаа бурхдэгдэн "Сасуутан" гэж нэрлэсэн ном уншааб. Энэ номыг Буряадай хүүгэдэй уран зохиолшодой нэгдэл хэблэж гаргалан байна.

"Сасуутаниис" нэгэ амьар лэ шашаа ном. Наһатайшые хүнэй хонирхожо уншамаар ном. Авторынь—үхибүүдэй уран зохиолшо, мэдээжэ эрдэмтэ Дамнин Данжаевич Ошоров.

Хүүгэдэй саадта ябажа байһан, али үшөө ябаагүйшые хүүгэдтэ зориулагданан ном гэшээ. Автор баатар бага наһатай үхибүүдэй сэдхэл бодол, абари зан аймшагтай гүнзэгыгөөр шэнжэжэ зохёон юм байна.

Расказуудынь богонишые наа, яһала хонирхоомоор бэшгээ. Уран зохёолшо аргагүй хальгам хэлэтэй. Тиимэһээ расказай эхинһээ абаад, гүнзхэл хүрэтэрнй уншахада, хүнэй хэлэн торонгүй, үгэ үрнүүдынь гүйлгэдэг.

Удхын талаар абажа харахада, расказууд соохи ушар үйлэнүүд уншажа гү, али шагнажа байһан

хүнэй энеэжэрхимээр харуулагданхай. Зарим расказуудынь бодото ябаганшаг хөөрөөнүүд шэнгээр үзэгдэнэ. Багашуулай анхарада тон таарамаар зохёолгын арга хэмжээнүүд хэрэглэгдэнэ байһан. Үхибүүдэй сэдхэл хүдэлгэмөөр харуулагданан үйлэнүүд расказууд соо яһала олон. Тиимэшые наань, расказууд соохи зарим ушарнууд тухай автортай арсалдаха дуран хүрэнэ.

Жэшээн, "Хурьгалтай һүүл" гэнэн расказ соо Эрхитэ хүбүүнэй эжытээ хөөрөлдөн тухай... Эрхитын нааяр дүү басагатай болоһон үедэ саб сагаан хонининь хурьгална. Хүбүүн эхэ хоёрой хөөрөлдөөн иимэ:

—Эжы, Даримамнай маамаагаа хүхэхэдөө, маадайдал адляар һүүлээ шодолзуудлаг юм

гү?—гэжэ Эрхитэ эжыһээ асууба.

—Үгы ааб даа! Үхибүүндэ ямар һүүл байха юм?—гэжэ эжынь сухалтайгаар харюусаба.

Эрхитэ нэгэ хэды соо аниргүй байгаад, эжыһээ дахин асууба: "Эжы, энэ хонимнай хурьгаяа юундэ мансылнагүйб?"

Иимэ энеэдэтэй асуудалнуудыг зургаатай хүбүүн яашы тархидаа түрүүлхэгүй. Зургаан наһатай үхибүүд хургуулида ябажа болоно ха юм. Ухаан бодолоор эгээ иимэ байхагүй. Харин һая хэлэндэ ороһон гурбатай үхибүүнэй иигэжэ асуугаа наань, этигэмээр бшуу даа.

"Дабһатай далан" гэнэн расказ соо хүүгэдэй саадта ябажа эхилһэн Данзан хүбүүнэй иимэрхүүгээр асуухадань болохо гү гэжэ бодогдоно.

Уран аргаар, удха шанараар

эгээ һайн расказууд ямарнууд бэ гэхэдэ, минни һанахада, иимэнүүд: "Баабгайхан", "Зайгуул баабгайнууд", "Баабгайн табиһан "бухал", "Зүрхэтэй таабай", "Үбэл-зун" гэхэ мэтэнүүд.

Һайн, гоё расказуудай хажуугаар бүдүүлг удхатай зохёолнууд заримдаа дайралдана. Нэгэ зариманинй үхибүүдтэ сэхэ хургаал хэлэһэн, уран зохёолой арга хэмжээ хэрэглэгдээгүйгөөр бэшгэдэнэ байна. Жэшээлхэдэ, "Эрхүү голый эрьедэ", "Байгал далай". Нүгөө зариманинй жанраараа очеркнууд шэнгээр бэшгэдэнхэй. "Светофор", "Хэн зэмэтэйб" гэхэ мэтэнүүд.

Ябаган, шог хөөрөөнэй жанрай ёһо дүримөөр бэшгэдэнэ юумэнүүд дайралдана. Энэ жанрыг уран зохёолой маягта оруулаад, гоё

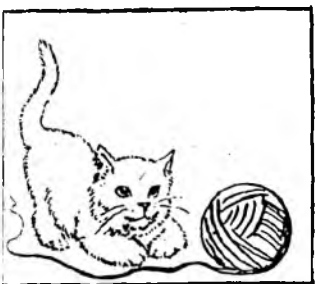
расказ болгохоодо, буруу болохогүй гэжэ һананаб.

Дамнин Данжаевичай расказууд өөрын авторска бодол шэнжэлгын ёһо гуримаар зохёогдоһон гэжэ тоолохоодо болохо.

Үзэг бэшэгтэ үшөө хураагүй багашуул, хургуулидашые ябажа байһан үхибүүд хонирхожо шагнаха, уншаха, сэдхэл бодолдоо хадууха гэжэ этигэмээр.

Эхэ, эсэгэнэрэйшые бага хүүгэдтэ уншажа үгэхэдэнэ, хүмүүжүүлгын талаар туһатай ном гэжэ сэгнэгдэхэ. Жаа үеын хүүгэдтэ бэлэг болгон, энэ ном гаргандань, "Сасуутанай" авторыг үнэн зүрхэнһөө амаршалааб гэжэ мэдүүлхэ эрхэтэйб.

Жан ЗИМИН, Россин Федерациин хургуулин габьяата багша, Россин Уран зохёолшодой холбооны гэшүүн.

МИИСГЭЙХЭН

Миисгэйхэмни, бусабаш даа, Миисгэйхэмни, ерэбэш даа. Хүлээгээб даа шамайгаа, һанаа гүш даа намайгаа? Нохой шамай намнаа гү, Нохой шамай баһаа гү? Айгаад зугадаад ябаа гүш, Зайгаад замшаад ошоо гүш? Намдаа ходол найдыш даа, Намнуулхагүйб, этигыш даа. Баһуулхагүйб, мэдыш даа, Барюулхагүйб, ойлыгыш даа. Миисгэйм, ингээд намтайгааш, Миисгэйм, ингээд шамтайгааб.

ГАЛБАНХАЙ

Галбаанхаймни, галбаанхайм, Ягаан гоё ялбаанхайм, Гарыш дээшээ газарһаа, Дэгдыш дээшээ дэлхэйһээ. Газар дээгүүр элиниши, Дэлхэй дээгүүр дэбиниши, Галбалзыши, ялбалзыши, Гарайм хүсы баталыши. Хурдан хурса галбаанхайм, Ягаан гоё ялбаанхайм, Гарыш дээшээ газарһаа, Дэгдыш дээшээ дэлхэйһээ.

ЭЖЫН ДУУН

Минни бүүбэй таалуурхан, Мэнэхэн нюдээ аниш даа. Бүүбэй - баабай - бааюухан, Бүүбэйлхэтэйм дуурыш даа. Үнэр хоншуу толгойдош Энхэржэ эжыш һуунал даа. Дүтхэн ойро хажуудаш Дуратай абаш байнал даа. Дуулим үдэшин аажамда Дуурыш, унтыш, хүбүүхэн. Уян дуунайм аалинда Унтыш, зүүдэлыш, ууганхам. Хүбүүм абаяа эшхээжэ, Хүдэр дорюун болохолши, Намһаа, хүүгэм, жэшээлжэ, Номгон даруу ябахалши. Бүүбэй минни таалуурхан, Бүүбэй, баабай—бааюухан. Минһэрэн нойртоо үүдэлнэш, Минни сэдхэл баясуулнаш.

ШҮЛЭГҮҮДЭЙНЬ ДЭБТЭРҮЭЭ

ТОРХОНЬ ТОС ГЭЭД...

Торхонь Тос гээд Хахарба. Тонининь Тэндээ Яларба. Амтатай даа— Аймшагтай, Хоншуухан даа— Хангалтай. Хушын үнэр Анхилна, Тайгын үнэр Тунана.

ҮЗЭГЛЭЛНАЙ ЭРДЭМ ДАА

Үзэгүүдые Үзөөбди, Үгэнүүдые Үлхөөбди. Уншахада— Урматай, Бэшэхэдэ— Баяртай. Үзэглэлнай— Эрдэм даа. хургуулимнай— Эрдэнн даа.

НЯМНЯА

Нямняа сэсэг, Наартай сэсэг Нармай талые Гоёно. Нямняа сэсэг, Наартай сэсэг Нажарай сагые Зохёно. Багашуулые Баярдуулна, Хүүгэдые Хүхээнэ. Алтан сэсэгэй Альган дээрэ Зүгы ерэжэ һуудаг даа. Амтатайхан Тоньень Аргааханаар Абадаг даа. Эрбээхэйнууд Элилдээд, Эм дээрэнэ Буудаг даа, Энхэржэ элдин һуудаг даа. Наартай Нямняа сэсэгтэ Нэнгэхэ дурам Хүрэнэл даа. Сэбэр һайхан Сэсэгые

Эрбээхэйдэл Эльбэнэб. Амтатайхан тоһыень Амсаад абахаа һанаалнаб Шаракан сэсэг, Ши шагныш! Алтан сэсэг, Анхарыш! Нажар, үбэл, Намартаашые Үргэлжэ эндээ, Ургаа һааш, Угаа дуратай Байхабди. Үтэр юундэ Үтэлжэ, Буурал сагаан Болонбши, Орхижо бидэниие Ошонбши? Докторые Дуудахабди, Эмшэлхэл даа Шамайе, Эдир залуу Болгохо— Үтэлхээе Болихолши, Эндээ ходоодоо Үлэхэлши, "Мүнхын сэсэг" Гүүлэхэлши!

"ХОЁР"

"Хоёр" гэнэн сэгнэлтэ Харайжа ороод сүүмхэ соом— Шуумар гэшэнь—гэб гэнтэ Шургашаба дневник руум. "Табыемни" татаадхиба, "Дүрбыемни" абаашаба, "Гурбыемни" газаалба, Газаалба даа, гасаалба. "Гурбам" гараад гороолбо, "Дүрбэм" дохолоод жороолбо, "Табам" хайшааш талинбаб, Гомдоод сүүмхэм наримба. "Хоёр" гэнэн сэгнэлтэ Хуулияа бариба эндэ— Эзэлбэ даа сүүмхыем, Эрьюулбэ даа тархином. Номоо барихын орондо Наадаад гүйнэб талмайгаар, Бэшэхэ, бодохын орондо Бүтүү зайнаб газаагуур. Татай! Иххэдээ яагаабиб? "Хоёр" гэнэн сэгнэлтэ Хуулияа бариба эндэ— Эзэлбэ даа сүүмхыем, Эрьюулбэ даа тархином. Номоо барихын орондо Наадаад гүйнэб талмайгаар, Бэшэхэ, бодохын орондо Бүтүү зайнаб газаагуур. Татай! Иххэдээ яагаабиб? Иигэжэ байха ёһогүйб— Иимэ байдал хэрэггүй. Үтэр ерыш, "Гурбамни", Дэмжыш намаая, "Дүрбэмни", Дүтэлыш наашаа, "Табамни",

Үгым дуулыш, сүүмхэмни. Хэрзэгыхэн "хоёрые" Хэлсээд сугтаа намная. Илахагүй даа бидэниие, Эндэхээ тэрэниие үлдэе!

ХАМХУУЛНУУД

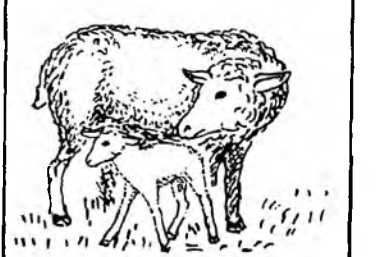
Намарай хара һалхинда Намнуулна даа хамхуулнууд. Туугдаад түргэн гүйлдэнэ Тухаа гээһэн хамхуулнууд. Харгы замаарш, хабтагай талаарш Харайлдана хамхуулнууд. Туугдажа хайшаа хамуулһанааш Тухайлнагүй хамхуулнууд. Бүмбэгэ шэнги бүмбэлзэнэ, Сообор-сообор хүрэлдэнэ. Харам хайргүй һабуулна, Халин-һүрэн бушуулна. Аза хубияа алдаһан, Аюул гэмдэ абтаһан Хайратай зайгуул хамхуулнууд. Харатайхан хамхуулнууд. Хорон үрэхээ тараажа, Торон гүйһэн зольбодые, Хаанаш хүндэгүй "доргодые" Хазаарлаһайб даа хаажа.

УНАГАН ХҮЛЭГ

Урин нарин бээтэй даа, Ута уян хүлтэй даа. Сэбэр хиисхүүр дэлхэтэй, Сэсэн хара нюдэтэй. Уужам талын һалхитай Урилдажа шадахал даа. Эрмэгтэй хайр шулуунда Элээхэгүй туруугаа. Хүлэгэй жэмдэ хүрэхэдэнэ, Хурдан хороо болоходонь Хэнэй хүбүүн ургадахаб, Хазаар даража хургахаб?.. Ама сагаан унагамнай Алдар солоо олохол даа, Үүлтэр һайтай унагамнай Үнэн хүлэг болохол даа. ХУРЬГААДАЙ Тэмэлзэхээр, тэмтэрһээр, Туруугаараа халтирһаар, Маадай ябажа эхилбэ,

Маадай юушыеб бэдэрбэ. Эжыгээ лэ таниба даа, Эдээлхээ һанаба даа. Хүхэжэ байна "эжыгээ",

Хүдэлгэнэ һүүлхэнээ. "Дэб"—гэһээр хурьгаадай Дээшээ дүүлээд зогсошобо. "Соб"—гэһээр хурьгаадай Собхороод лэ бодошобо. Тобир болоһон хурьгаадай Тоглоод гүйгөөд абаналтай. "Маадай" хонин болохол даа—

ОНГОСО

Далайн хүбөөгөөр Дабшана онгосо, Тэнгэрийн хүбөөгөөр Тэгүүднэ онгосо. Сахалин далитай Сасуулма онгосо Сайбалзана даа, һайбалзана даа— һолжорно даа онгосо. Далай дээгүүр юугээ бэдэрээб? Долгид соогуур юугээ гээгээб? Үнэн сэхые бэдэрнэ гү? Үнэн сэхэһээ зугадана гү? Дабшаһаар, замшаһаар, Далда оробо даа. Онгосо гансаараал Аюулда абтахань даа. Нюдэнэйм хараанһаа Гээгдэб онгосо. Сэдхэлэйм хараанһаа Гээгдэнэгүй онгосо.

САХАЛИНУУД

Сагаан ягаан далаяраа Сайбалзана сахалинууд. Сарюун дорюун дуугаараа Сууряа татана сахалинууд. Далай дээгүүр далаяраа Далбалзана сахалинууд. Доошоо шургаад сээжээрэ Долги шуулана сахалинууд. Аадар бороо бүлэгөрөө Отолон нийдэнэ сахалинууд. һалхи шуурга хүрэгөрөө һэтэлэн гарана сахалинууд. Байлдаанда ами наһаараа Байдаха лэ сахалинууд, Аюулда эршэтэ зоригоороо Урбахагүй лэ сахалинууд.

багаханшьё аддуу болохогүй.
- Бидэ 1990 ондо уран зурагай галерей нээхэн зомди. Гол түлэб республикымнай зураашадай 70 гаран зураг манай жасада бии, - гэжэ уран зурагай музейн директор Эржена Очировна Абидуева хөөрэнэ.
- Бурханһаа, эхэ гү, байгаалиһаа бэлигтэй, табисууртай зоной сэдхэлынь дэлгэр баян байдаг гэшэ ааб даа.
Залуу үетэниие хүмүүжүүлжэ байһаниемнай дэмжэжэ, уран зураашаднай мандаа үнэгүйшөгөөр худалдадаг. Үнгэржэ ерэхэдэ, үлэйтэ хэрэгыемнай дэмжэжэ,

байхые үрээгэ.
Удаань Д. Дугаровай хурагша, бурхан зурадаг уран зурааша Бутид Васильевна Алексеева Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэлэй ажал, хэрэг тухай хөөрөжэ, бултаниие һонирхуулаа.
Хирэ хирэ болоод лэ энэ галерейн темэнь хубилгагдажа, бүхы хурагшадайн, бүхы коллективэйн сэдхэл зүрхэ хүлгөөжэ, баясуулжа байдаг юм байна.
Энэ выставкын урда тээ Байгаалин музейн зүйлнүүдые асаржа, Буряад оройнгоо баялигтай танилсуулхаһаа гадна

21-ДЭХИ ЗУУН ЖЭЛЭЙ НУРГУУЛИДА

Улаан-Удын 43-дахи квартал "Эди шэдигтэнэй талмай" гэжэ ара нэрэтэй болонхойгша. Түхэрээн сүүдхын хэдынэйшьё сагта эндэһээ архи худалдажа абаха аргатай болоһон архиншадай үгэһэн нэрэ бэшэ аа гү гэжэ һанагшаб.
Үнэхөөр гайхамшаг эрдэни зэндэмэни хараха, олохоёо эдэ олонзон эндэ сутлараагүй байха. Россиндэлгүүрэй эрхэ байдалда ороод, ажамидарха арга хургаяа бэдэржэ байгаашад, али олон хари гүрэнүүдэй хилэ дабажа, үнэгүй эд асаржа, эндэ табижа, хэн нэгэ гэнэдэгшые һуулижа, хуули журам сахиуша хүрэтэрөө олон үнгын зон суглардаг ааб даа. Манай оршон байдалай нэгэ ниоурын энэл гэшэ ааб даа.
Эндэһээ оройдоол зуугаад алхам саанахана, табан дабхар шулуун гэрнүүдэй үбэр талада оршоһон 32-дохи дунда хургуулийн, амьяараа онсо гүрэн шэнги, энэ талмайн нүлөөдэ ороогүй, өөрын тодо хараа шэглэлтэйгээр хурагшадаа хүмүүжүүлжэ байһандань баясамаар байна. Дотоодо байдалтайн танилсуулхаһаа урда тээ энэ хургуулийн гаршагтайн, өөрсэ янзын ниуртайн танилсуулаа.
"21-дэхи зуун жэлэй соёлой, түхын эрдэм мэдэсэ үгэдэг республикын хургуули-лаборатори" гэхэн гаршаг хүхэ номин үнгэ дээрэ аржына.
"Байгал шадарай нютагуудай тогтууритай

хүгжэлтын болон нийтэ түби дэлхэйн хүгжэхы ябуулгануудтай Россин Федераци ба Буряад оройн нэгэдэлгын жэшээтэ түхэл" гэхэн үшөө нэгэ гаршагын энэ хургуулийн ехэ коллективэй бүтээжэ байһан хэрэг, ажалыень тодорхойло гэшэ ааб даа.
Урдань үндэһэ яһатанай шэнжэ түхэл үгы хэжэ, гансал ород арадайнгаа хэлэтэй, соёлтой, шэнэ түхэлэй бэрхэ мэргэжэлтэдые ерээдүйдэ бэлдэхэ гэхэн хараатай Совет гүрэнэй дотоодын политикын зарим тэды аддууе заһаха зорилготой, холын хараатайгаар энэ хургуулийнхид хүдэлжэ эхилээ юм байна гэбэл, ехэ аддуу болохогүй ха.
Эндэ шэмээшэгүүдэй соёлдо зориулһан хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдэһэн байна. Эдэ ябуулгануудта үндэһэ яһанай илгаа хараангүй, хурагша бүхэнэй хабаадалсаха, танилсаха, илангаяа өөрынгөө ухаагаар сэгнэжэ үзэхэ арга олгодогынь һайшаалтай.
Эрдэм хуралсалай мүнгэ һангайн байдалай тиимэ һайрхамаар бэшэнь буланда мэдээжэ. Баһал хэдэн һараар салингаа хожомдуулжа абадаг багшанарай коллектив хүдэлнэ.
Гэхэтэй хамта энэ хүшэр хүндэ үедэ гансашы урданайнгаа туйлалтанууды алдаагүй бэшэ, шэнэ эршэтэйгээр ургажа, хүгжэжэ байна гэе һаа,

бэлэглэхэшьё ушарнууд үсөөн бэшэ. Бодото сэнгээрнь худалдаа һаань, абажа шадахагүймнай эли ааб даа.
Иннокентий Стариков, Солбон Ринчино, Доржо Пурбуев, Чингис Шенхоров, Любовь Нохоева, Даниил Олоев гэгшэд манай хурагшадай айлшад бэшэ, танил дүтэ нүхэдын болонхой гэхэшэлэн һонирхолтой мэдээсэлнүүдые хэлээ һэн.
Эржена Очировна олон жэлдэ Сампиловай нэрэмжэтэ уран зурагай музейдэ хүдэлһэн, ажал хэрэгтэ һайнаар мэдэхэ, ажабайдалайнгаа эршые һулагдаагүй хүн гээд хэлэе. Ушар иимэхэ хургуулийн музейн тиимэшьё ехэ бэшэ зал жэлэй квартал бүхэндэ хубилгагдажа, гансашы хурагшад бэшэ, мүн һонирхон харагшадаар таһардаггүй юм байна.
Энэ удаа "Гэсэрэй түрэхэн нютагта" гэхэн темэтэй Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэлэй жасаһаа харалга эмхидхэгдэд байба. Россин арадай уран зурааша Дашанима Дугаровай хүтэлбэри доро бүтээгдэһэн тэлэг бурханһаа эхилэн, 1000 жэлыень тэмдэглэһэн найрта Гэсэрэй үмдэһэн дуулга, дэглэ, эмээл хүрэтэрөө эндэ табигданхай.
Выставкэ нээлгын баяр ёһололдо хабаадаһан хурагшадта багшанарайн гуйлтаар Ивалгын дасанай хубараг ном уншажа, хэрэг, ушарайн дэмбэрэлтэй

"Байкал - любовь моя и тревога" гэхэн темээр мүнөө сагайнгаа байдалы сэгнэн хөөрэдөө эмхидхээ һэн.
Энэ таһалга соо ороходо, тус хургуулийн нэгэл талатайн танилсаба гэшээбди. Үшөө өөһэдэн театртэй, хүгжэмэй лицейтэй, уран зурагай, хатарай студинуудтай, оёдолой, һиилүүршэ, мүнгэшэ дарханай зүйлнүүдтэй гансал танилсуулдаг бэшэ, харин хургадаг юм гээд һануулаа.
Иимэ хүмүүжэл, түрэл арадуудайнгаа үндэһэн соёлһоо холодоогүй зоной хандасаншьё ондоо. Хургуули доторнь ороходо, бүтээжэ байһан ажалдаа үнэхөөрөө дуратай, журам һайнтай хурагшадтай хүнүүд эндэ хүдэлдэг юм байна гэжэ тухайлхаар. Адагын хэлэхэдэ, хаанаһаань шэрэ, шабарайн зүйл багаханарнь холтороогүй, хүнэй хүдэлмэри хүндэлдэг, гамтайгаар хандадаг байна гэжэ мэдэхээр. Ямаршьё шалгагшад харабал, эрхим сэгнэлтэ үгэхэ байха.
Гол хүтэлбэрилэгшынь, тус хургуулийн директор Владимир Михайлович Гуляевай нүлөө эли харагдана.
Т. НИМБУЕВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: ВАРК—ын выставкын нээлгэдэ хубараг А. Батуев хабаагаа.
Авторай фото.

Ази түбиин һонинуудһаа

ЭРДЭМТЭДЭЙ АМЖАЛТА

Газарай хүдэллэгһөө бххи барилгын ба архитектурын Казахай эрдэм, шэнжэлгын институтдай директор академик Толубай Жунусов Японо удайн Курилын аралнуудта газарин хээр хүдэлхэдэ унтахаяа болиһоһон юм. Ушарынь хадаа Курилын аралнуудта бодхоогдоһон томо томо барилганууд тус институттай зохёһон проектээр баригданан байба бишуу. Казахстанай эрдэмтэдэй зохёһон фондamente дээрэ бодхоогдоһон байрын гэрнүүд болон иштын байшангууд газарай 11 балл хүдэлхэдэ эбдэрэнгүй бата бэхли байһаараа илгараа гээд шэнжэллэгэ элрүүлбэ.

ТУРКМЕНИИН ПРЕЗИДЕНТ ХИБЭСҮҮДТЭ ДУРАТАЙ

Арадай үндэһэн урлал болохо хибэс нэхэгшэдэй орёо хүдэллэриие онсолон тэмдэглэһэн үшөө нэгэ һайндэр—Хибэс нэхэгшын үдэр тэмдэглэхэ тухай зарлигта Туркмениин президентт гараа табиба. "Жаргалта ерээдүйе түргэдхэлгэдэ энэ һалбарин онсо һуури эзэлхэ",—гээд республикын президент Санармурад Ниязов онсолбо.
Һүүлэй үедэ гаргагданан хибэсүүдтэ Санармурад Ниязовай, Туркмениин президент байһан Тургут Озалай, ООН-ой Генеральна секретарь Бутрос Гали гэгшын, США-гай Президент Билл Клинтонэй дүрэг зурагууд уран гоёор нэхэгдэһэн байна.

ШУҢА ҺОРОГШОДОЙ ХАРА ХЭРЭГҮҮД ЭЛИРБЭ

КНР-эй зүүн-хойто зүгтэй "тяньцзиньдахи шуһа һорогшодой" бүлэг үсэдхад ба. Гэмтэ бүлэгэй эгшүүд хулуужа абаһан үхибүүдэй, гэр байрагүй ерүүл таряашдай шуһа хүсөөр һоржо абаад, гүрэнэй эмнэлгын зургануудта худалдажа байба. Хүнэй али наһанда харша үйлт хэрэг эрхилдэг гэмтэ мэдэ этгээдүүд ажаһуур гүйсэд хангагдадаг байба бишуу. Орхо, байха гэгшэй 80 миллион шахуу таряшад ороһонгоо хотонуудаар тэнэдэг байха юм. Эгээ энэ ушарһаа тус бүлэг үхибүүдые олоор хулгайладаг, харин таряшадые элзотой ажаһуур байра байдалаар гүйсэд хангаһаһон гээд хара һабартаа оруулдаг байба.
"Тэдэнэр гартаа орууһан хүнүүдые түрлэ, шорон шэнги байрануудта байлгажа, үдэрэй туршада тус бүриһөө 200-һаа 400 миллилитр хүрэтэр шуһа абахадаа, үни заяанай сибэрлэгдээгүй итрицүүдые хэрэгтэдэг байба",— гэжэ Тяньцзинь хотын аюулгүйн сахидгаг управленин хариуцагшата түлөөлэгшэ журналистнуудтай уулзахадаа мэдүүлээ. Багахан хүйтэн таһалгануудта хаалгатай байһан хүн бүхэндэ сүүдхын туршада болоһон нэгэ үндэс, нэгэ аяга ривэй нүлэ үгэдэг тухайн тэдэнэй олониһын энэ ушарһаа хосорһон юм. Хүнэй али наһанда харша бузар хэрэгы үйлдэжэ байһантэдэ золигууд 200 миллилитр шуһа 80 юаняар (9,5 США-гай доллар) худалдажа байгаа.
Хэды хүнэй энэ шоронһоо сүлөөлэгдэһэн, мүн тэдэнэй божом талар тухай мэдээлүүдые полицейскнүүд "мүрдэлын шогса" гээд мэдээсэхээ асаба.
("Ази ба Африка" гэжэ сэтгүүлһээ абтаба)

ЭДИР БЭЛИГТЭНДЭ

АМЖАЛТА ХҮСЭНЭБДИ

Үнгэрһэн жэлэй һүүлшын һарада дээдэ классуудаймнай хурагшадай дундаһаа Бата Сультимов республикын олимпиадада хабаадажа ерээ һэн. Бата бага наһанһаа математикада дуратай, класһаа класста орожо хурахадаа, бүхы предметүүдээрээ бусадһаа шалгаржа ябадаг хүбүүн юм. Шабиингаа амжалтада заажа байһан багшын үүргэ ехэ гэшэ аабзэ. 129 жэлэй хугасаа соо тоо бодолго үхибүүдтэ заажа байһан М. Ц. Агбановае онсо тэмдэглэмээр. Тэрэ хэшээлнүүдэйнгэ хажуугаар математикуудай кружок хүтэлбэрилдэг юм. Б. Сультимов эгээл эдэбхитэй, урагшаа һанаатай хурагшадайн нэгэн гэжэ мэдээжэ.
Батаһаа гадна Наташа Егнинова, Аюр Жамсуев, Соёлмаа Содбоева, Аюр Дашиев ба бусад эрхим хурагшадые бэрхэ математикууд гэжэ нэрлэмээр. Манай Иисэнгын хургуулийн багша Марианна Цыреновна түрүү хурагша тухайгаа дулааханаар хөөрөө һэн:

—Энэ хүбүүн хургуулийн програмаһаа гадуур, дээдэ хургуулийн окутадай шудалдаг номуудые үзэжэ, шэнжэлжэ байдаг.
Тэрэ Москвагай инженерно-физическэ институттай физико-математическа факультеттэ заочноор хурадаг юм. Тэндэһэнь даабаринууд ерэхэл байдаг. Зарим ушарта Бата ядаралдабал, мандаа хандадаг. Орёо бодолгонуудыень элдэб арга хэрэглэн, суг хамтадаа бодожо туршахаш. Теэд залуу хүбүүнэй эрмэлзэлын, ухаан бодолын аргагүй буляад лэ байха юм,— гэжэ багшань омогорхон хөөрэнэ һэн.
Б. Сультимов ерээдүйдэ эрдэмтэ математигшые болохынь магадгүй. Тиимэхээ эдир бэлигтэндэ амжалта хүсөөд, урдахи наһанайн харгы ходол арюухан байг лэ гэжэ хүсэе.
Д-Ц. ДОРЖИЕВА,
"Ярууна" газетын корреспондент.

ЭНЭ зуун жэлэй түгэсэхэ багаар Нэгэдэмэл Уласуудай Организаци "Үхибүүнэй эрхэнүүд тухай конвенци" баталан абаа юм. Аһан дээдын хэмжээгээр үхибүүдэй түлөө оролдолго гаргахыг тэрэ урыална. Дэлхэйн олонхи оронуд, тэрэ тоодо СССР тус конвенци баталаа нэн. Тээд Зүблэлтэ уласнай һандаржа, аха дүү олон республиканууд хольн ба дүтын хари гүрэнүүд боложо таһараа. Бүри заримандань дайн сэрэг соробхино. Дайлалдаанай үедэ амгаан зон, һаһатайшуул, эмгэгтэйшүүл ядарна. Гэхэтэй хамта эгээл ехээр үхибүүд эдэрнэ. Тэдэниие алана, үе мүсэ дугуу, үншэн хэнээ, оргодуул зон болгоно. Орос уласташые хүүтэдэй бага һаһан баяргүй, муу болонхой. Үхибүүдэй болон эдиршүүлэй уран бүтээлэй ордонуудта, эдир аяншалагшад ай, натуралистнуудай, технигүүдэй станцинуудта, мүн спортивна, уран һайханай, хүгжэмэй һургуулинуудта этнопедагогическа программанууд дуталдана.

Үхибүүдэй зунай амаралта бүри ехээр доройтонхой. Зарим лагерьнууд жэдээ нэгэ хахад, хоёр сезон хүдэлөөд лэ болшоно.

Тиин мүнөө сагта хүдөөгэй үхибүүд яажа ажаһуунаб гэхэн асуудал гарана. Тэдэнэр ехэл хэсүү байдалтай, тиигээд тэрэнь улам муудана, һайжарха хараа отто үгы гэшэ ха.

Хүдөөдэ хүүгэдэй ордонууд, станцинууд, лагерьнууд үгы. Олон һургуулиин байдал доройтоо, дүршэлтэй багшанар ажалһаа гарана. Тиин багшын мэргэжэл хүндэгүй болошоо.

Тээд иимэ болоод байхадань, хүдөөгэй үхибүүдые яажа хүмүүжүүлхэ гэшэ библи? Тэдэниие гүйсэд бэшэ дунда ба дунда һургуулитай болгожо шадаха гэшэ гүбди? Хонишод, механизаторнууд, барилгашад болон хүдөөгэй сэхээтэнэй хүүгэд дээдэ һургуулинуудта ороходоо, ноёд һайдай, баяшуулай - дээгүүр зоной хүүгэдтэ түригдэшэхэ юм гү?

Харин хүдөө нотаг гэшэмнай Россида ходоодоо үндэһэтэнэй бата һууринь байһан, мүнөөшье тивмэ зандаа. Тиимэһээ энэ хэсүү сагта гүрэмнай хүдөөгэй хүмүүжүүлгын эмхи зургаанууды дэмжэжэ, тэндэхи үхибүүдтэй хүдэлхэ шэнэ арга замууды бэдэрхэ ёһотой.

Энэ талаар зарим тэды хэмжээнүүдые бэелүүлхын тулада Бурядай хүүгэдэй "Хараасгай" журналай редакци хадаа Ивалгын аймагай эд зөөрине мэдэн эрхилхэ комитеттэй болон "Дари" гэхэн таряашадай ажахытай хамта Хүүгэдэй Ивалгын түб (ИДЦ) үнгэрэгшэ оной март нарада байгуулаа юм.

Манай энэ түб табан хубиһаа бүридэнэ гэбэл:

1. Эдир этно-экологиудай станци. Энэ болбол нотагтань байһан шажанай, соёлой болон байгаалин һонирхолтой газарнууды тахиха, буряад, эвенк болон ород (шэмээшэг) арадуудай хүүгэдэй наадануудай, хубсаһанай, ажалай хэрэгсэлүүдэй үзэсхэлэн-музей байгуулаха; арадай аман зохёолой

хүүгэдэй һайндэрнүүдые эмхидхэхэ юм.

2. Эдир уран дархашуулай станци. Тэдэнэр һэеы гэр, ажахын эдлэлнүүдые, уран һайханай зүйлнүүдые, киновидеофото материалнууды хэдэг байха.

3. Эдир бизнесменүүдэй станци. Эдэмнай хүүгэдэй яармаг, выставкэ, олзын хэрэгэй наадануудые, коммерческэ соносхой зүбшэлэлгын пунктнуудые эмхидхэхэ уялгатай байха.

4. Эдир спортсменүүдэй станци. Эндэ шатаршад, мэргэшүүлэй, бүхэшүүлэй болон аяншалагшад кружогууд хүдэлхэ.

олгоно. Тиин буряад нотагта иимэ гэр бүтээлгыг үхибүүдэй эхилһэндэнь бидэ ехэтэ баярлабабди. Энэ ехэ дэмбэрэлтэй һүдэ болоно бшуу.

Хүдөөгэй хүүгэд хониной ноохон гэшые бага һаһанһаа мэдэдэг ааб даа. Тэдэмнай өөһэдөө нооһо хайшалалгада хабаадалсадаг, Улаан-Үдын нарин сэмбын комбинадта тушаадагы мэдэнэ. Нооһоной сэнгэй доошолжо, тэдэнэй бүлэнэрэй, хүдөөгэй болон бүхы республикымнай энэ гол баялигай тон үнэгүй зүйл болгодошоһондонь, тэдэмнай сэдхэлээ зобоно. һурагшад ажалай хэшээлдэ ноохон эдлэлнүүдые: оймхо, баарья,

боломоор, айхабтар таарамжатай газар юм. Ивалгын хүүгэдэй түбһөө эдэб зүг гэшэ аяншалгын маршрут гаргажа болохо. Тэрэниие тойроод, олон обоо, мүн Алтан-Мандал, Хуаа-Толгой, Баялаан, Табхар, Түлэмжэ гэхэ мэтэ үльгэр түүхынхидэл һонин нэрэтэй олон хада, добонууд бии. Толгой гэдэг хада эдэб хоморой шулуунуудтай тула геологийн олон атласта оруулагдажа суурханхай. Тэрээнһээ холо бэшэ хуннануудай хотын һуури гэжэ археологийн дурасхаалта газар оршодог. һаяхан Гэсэрэй буусын һуури табигдаа. Сэлэнгэ мүнэнэй дээдэ хүүргын дэргэдэ "Буганууд" гэжэ скульптурна

байна.

Хүүгэдэй Ивалгын түбэй гол баазань хадаа Доодо-Ивалгын этно-экологическа дунда һургуули болоно. Россин Федерациин һургуулиин габыята багша Г.Д. Дугарова эндэ директорээр хүдэлдэг. Олон һарын туршада салингаа абангүй хүдэлжэ байһан тус һургуулиин багшанар манай түбтэ нэгэшые маргалтагүй туһалжа ороо нэн. Харин һурагшад хүдэлмэриин гол хүсэн болоо, хэдэн дахин субботнигто гараа, комплексын досоошые, газааншые сэбэрлээ. Тиигээд баригдажа дүүрээгүй нэгэ мастерской түхээрээ нэн.

ИДЦ-гэй дирекци эдэ эдир туһалагшадаа урмашуулаха гэжэ оролдоно. Тэдэнэрнай "Хараасгай" журналда түлөөһөгүйгөөр захил хэхэ, һургуулиин библиотекэдэ шэнэ номууд үгтөө, "Тэхэ Бабанын наадан" үнгэрэгдөө юм. Энэ һургуулиин табан һурагша хойто жэлдэ "Их наадам - П" гэдэг, Хальмаг Республикын ниислэдэ үнгэрэгдэхэ монгол туургата хүүгэдэй бүхэдэлхэйн һайндэртэ ошохо юм.

Үшөө нэгэ һайн бэлэг тэмдэг гэхэдэ, барилгадамнай ехэшүүл ерэжэ, һайн зүбшэл үгэдэг болонхой. Манай энэ түб буянта хэрэгээ бэелүүлэн, хүдэлмэриин шэнэ һууринууды олгохо байна гэжэ тэдэ үнэншөө. Бидэнэр нотагай зоние ажалдаа хабаадуулаха, энэ нотагай социальна асуудалнууды шийдхэлгэдэ туһалха байһабди.

Хүүгэдэй Ивалгын түб эрдэмтэдэй совет бүридүүлжэ байнхай. Энэ совет ИДЦ-гэй этно-экологическа хүмүүжүүлгын бүхы ажал үбуулгы залан шэглүүлхэ ёһотой. Искусство шэнжэлгын эрдэмэй доктор, Зүүн Сибириин соёлой болон искусствын академиин профессор, этно-хүгжэмэй Европодохи уласхоорондын семинарай гэшүүн Д.С. Дугаров (түрүүлэгшэ), биологиин эрдэмэй доктор Б.Р. Нанзалов, эрдэмэй кандидатууд Т.Д. Замбалова, Ж.Д. Доржиева, Б. Бартуев болон бусад тэрэ зүблөөндэмнай оронхой.

Манай эрхим хүндэтэ эздэтэ - Ивалгын аймагай захиргаанда (А.П. Бурдуков, И.Б. Батуев), Доодо-Ивалгын хүдөөгэй захиргаанда (Б.Д. Цыдыпов), Ивалгын совхоз-техникумэй дирекцидэ (А.Ф. Манушкин) хүүгэдэй шэнэ эмхин нэрэһээ баяр хүргэхэ хүсэлэнтэйб. Тэдэнэр бидэндэ бодото туһаламжа үзүүлнэ.

Манай республика, хүршэ, область, округууд дүтын болон холын аха дүү республиканууд, хилын саанахи ороной, ООН-ой ЮНИСЕФ-эй үхибүүдэй жаса хүүгэдэй шэнэ эмхидэ дэмжэлгэ үзүүлхэ гэжэ этигэнэбди.

Үхибүүдэй энеэдэн, дуунууд, хатар наадан, зугаа-Ивалгын голоор ходоодоо эдэлэг лэ! Хэн мэдэхэб, хоёр мянгадахи ондо эндэмнай Бурядай Дисней-ленд бии боложошые магадгүй.

Цыден-Жап ЖИМБИЕВ,
Ивалгын хүүгэдэй түбэй
директор,
Бурядай арадай уран
зохёолшо.

ХҮҮГЭДЭЙ ИВАЛГЫН ТҮБ

(Зорилго, шийдхэбэринүүд, хараа замууд)

5. Эдир фермернүүдэй станци. Эдэнэр мал ажал, ургамалай ажал болон саад ургуулгын эрдэмтэ хүгжөөхэ зорилготой. Энэмнай ехэ түсэб гэшэ ааб даа. Тэрэниие бэелүүлхын тулада олон жэл хэрэгтэй. Гэхэтэй хамта эгээ түрүүн иимэ хэмжээ ябуулганууд бэелүүлэгдэхэ ёһотой гэжэ тоолонобди:

СУБАРГА барилга. Мүнөө **С**архитекторнүүд багашуудта зориулагдаһан субаргын проект зохёожо байна. Тэрэ субаргын дэргэдэ аймагай, республикын болон уласхоорондын удха шанартай хүүгэдэй фестивалнууд, мурьсөөнүүд, спартакиада болон бусад нааданууд үнгэрэгдэдэг байха. Энэ субаргыг хүүгэд өөһэдөө бариха аргатай. Хойто жэлдэ Далай-ламын Буряад орондо заларан ерэхэ үеэр тэрэнэй барилга дүүргэгдээд байха зэргэтэй. Тиигэбэл, Гэгэйн түрэлтэ багша тэрэниемнай арамнайлаха бшуу.

Үшөө нэгэ шухала хэрэгэймнай эхин ехэ һонин байгаа. Ивалгын хүүгэдэй түб һэеы гэр бүтээлгын һайндэртэ зоние уряа. Бурядай эртэ урдын гэрые республика соогоо эгээ түрүүн Доодо-Ивалгын эдир урашуул улаан гараараа бүтээхэнь гэхэн уряал зониее гайхуулаа.

Тиихэдэ совхоз-техникумэй ветеранууд, аймагай дарганар, зохёохы ажалтанай холбоонуудай түлөөлэгшэд, эрдэмтэд, министрүүд болон дипломадууд хүрэжэ ерээ нэн. Республикын газетэ, радио, телевидени ехэ удха шанартай ушар хэрэг тухай дэлгэрэнгыгээр тунхагаа. Монголой вице-консул поён О. Пунцагдаш монгол һэеы гэр харуулан зураг бэлэглэн амаршалхадаа, ингэжэ хэлээ: "Манай бүмбэрсэг дэлхэйн байгаали хамгаалха талаар эгээн һайн байдалтай Түб Азини нүүдэлшэдэй занзаншамууд энэ һэеы гэр бүтээлгэдэ хэрэглэгдэнэ. Энэ гэр хадаа байгаалин тэнсүүрине эбдэнгүйгөөр, хүн зоний ажаһуудал эмхидхэхэ арга

малгайханууды, дэрэ, хүнжэл гэхэ мэтые ехэл оролдожо бүтээдэг байха юм. Энэшые удаа һэеы гэрые ехэ дуратайгаар бүтээжэ ороо нэн.

Урданай заншалнууды сахин, үрэлнүүдые түрүүн, дуу дууладан, олон зон һэеы даража эхилбэ. Эгээ түрүүн нооһоо тон наринаар илгаа, тиигээд тэрэнээ ута һабаануудаар сохижо һэбхылгээд, жэгдэлэн дэлгээнэ. Тэрэ һэеыгээ дүрбэн метр утатой, хахад метр үргэнтэй брезент бүд дээгүүр дэлгэн табихатаяа хамта тэрэндээ уһа сүршэхэ юм. һүүлээрнь дээрэнь хабтагараар табигдаһан һэеытэй брезентые модон голдо эбхэн орёогоод, тэрэ нойтон рулоноо аргамжаар шаниа гэгшээр хүдээд, тэгшэ газар дээгүүр шэрэбэ.

Мүнөө үедэ һэеы бүтээхэ эрдэм мартагдашоо. Тиимэһээ тэрэниие хэхэдэ, зарим тэды алдуу гаргабашы, һэеы гэрэй нэгэ хубинь бүтээгдээ нэн. Тэрэ ханын һэеы дан зузаан болошоо. Гэбэшье меринос хониной нооһоор мүн лэ һайн һэеы хэжэ болохо юм байна гэжэ мэдэжэ абаабди. Иигээд һуралсалай энэ жэлдэ һэеы гэрэй хана, уяа, тооно гэхэ мэтые ажалай хэшээлдэ хэжэ, һураха зорилготой.

Һэеы гэр гэшэмнай юрэ бусын юумэн гэшэ ааб даа. Арба гаран үбгэд, эхэнэрнүүд болон үхибүүд тэрэниие бүтээжэрхихэ аргатай. Тэдэнэр нэгэ һэеы гэрые долоон хоногой туршада бодхоожо шадаха. Тэрэндэ хадаһаншые, хирпиисэшье, машинашые хэрэггүй. Тиимэһээ хойто жэлдэ һэеы гэр барилгаяа үргэлжэлүүлхэ гэжэ шийдээбди. Юун бэ гэхэдэ, малшадшые, дачада зуһагшадшые, геологуудшые, олзын хэрэг эрхилэгшэдшые иимэ гэрнүүдые хэрэглэжэ болохо байна бшуу. Илангаяа пионерэй лагерьнуудта хэрэгтэй байхань элитэ. Тобшоор хэлээл, һэеы гэрэй тонохоноууд олоор баригдахань болгогой!

Гурбадахи ехэ хэрэгнай - экотуризм болоно. Ивалгын гол хадаа хүүгэдэй аяншалгын бааза

бүлэг хүртэйгөөр харагадаг. Тиигээд республикын ниислэл Улаан-Үдэдэ хараха үзэхөөр музей, парк, театрнууд олон ааб даа. Тиимэһээ ябагаршые, морёоршые, автобусооршые, мүн бүри уһааршые аяншалга хэхэ ехэ арга боломжо бии.

Доодо-Ивалгын һургуулиин залуу аяншалагшад нотаг ороноо шэнжэлхэ талаар гоё һайхан гар бэшэмэл журналнууды жэл бүри гаргадаг. Тиигэжэ үеынгоо хүйбүүд, басагадые эхэ байгаалидаа дуратай болгоходо туһална. Тэрэшэлэн экскурси, аяншалга болон хээрн хэшээлнүүд үнгэрэгдэдэг байха. Тиихэдэнь "гринпис-ногоонтондой" хүдэлоон улам бэхижэхэ бшуу.

Аяншалгын маршруттай картанууд, мүн энэ темэдэ зориулһан проспект, букледүүд болон откритканууд хэблэгдэхэ. Гадна республикын болон эдэб регионуудай хүүгэдэй аяншалгын, экологиин болон бусад эмхинүүдтэй нягта холбоо тогтоохо хэрэгтэй. Тиигээд эгээл гол шухала юумэн гэхэдэ, экотуризмн советгэдэгые эдир спортсменүүдэй станцида байгуулаха ёһотойбди.

Энэмнай ехэ хэрэгэймнай эхин ха юм даа. Хэхэ юумэн ехэ. Гэбэшье хүүгэдэй түбтэ дамжуулагдаһан урданай хүнэй комплексые шэнэлэн заһабарилха гэшэ эгээл бэрхэтэй хэрэг мүн. Нэгэн-хоёр жэлэй урда энэмнай жэшээтэ ажахы байһан юм. Премьер-министрнүүд, юрын министрнүүд, олон тоото партийна болон совет хүтэлбэрилэгшэд энэ түрүү предприятида ерэнэн байха. Мүнөө ехэ "айлшадын" гэхэдэ тонуулашад болонхой. Тэрэ тоодо нотагай хүнүүд олон. Тэдэнэр хүсэтэ техникэ хэрэглэн, гүрэнэй зоорине гам хайраггүйгөөр зада, бутта татана, ийшэ тиишэнь шэрэжэ абаашана. Харин тэдэнэй уг залгамжалагшад болохо үхибүүдын энэниие оорынгоо гараар заһаха гэжэ оролдожо

Шэнэ ном

ТОБШО ТАЙЛБАРИЛ

"Хилян саанахи монгол обогтой уран зохёолой түүхыи тобшо тайлбарил" ("Хилийн чанадаг Монгол обогтой уран зохиолын түүхын товч тойм") гэжэ ном үнгэрэгшэ жэлдэ Улаан-Баатар хотодо хэблэгдэбэ. Эрдэнтэд Д. Цэнд Д. Өлзийбаяр хоёр бүридхэжэ хэблүүлбэ. Тиигэхэ зуураа энэ ном ехэнхидэ багшанарта туһаламжа болгохоор зориулагданхай.

"Монгол обогтой эсэргын туургата бидэнэр нэгэ уг гарбалтай, нэгэ түүхэтэй, нэгэ хэлэтэй, нэгэ бэшэг соёлтой, нинтэ зан заншалтай, нэгэ шажан мүргэлтэй ябажа ерэнэн ехэ түүхэтэй байнабди.

Улас түршн ямаршы хатуу шэрүүн уларил, хабшалта, дэралта, хэрзэги аашанууд нэгэдэмэл энэ шэнжы бууража, бүрэлтүүлжэ шадаагүй гэхэдэ, зүйтэй. Нэгэдэмэл сан болоһон арадай аман зохёолой баялиг холын уламжалаалтай, дэлхэйн улас түмэнэй эрдэни зэндэмэнидэ мүнхэрэн ороһон "Монголын шоуса тобшо", "Гэсэрэй туужа", "Жангарай туул" гэдэгүүд бүгэдэнэймнай омогорхол байна.

Хубилган шэнэдхэлгын сэг түүхыи шэнэ үе сагыс нээбэ. Элэнтэй хамта мартагдаһан бүхы заншалнуудаа нэргэжэ, бэс бэдээ ябалсажа, бүтэдоороо тус хэрэг эрхилхэдэ, зохисотой сагай ерэнэниинь хайн байна.

Буряад-Монголой уран зохёолой хүгжэлтын зам тухай хуряангыгаар эндэ үгтэнхэй. Буряад зохёолой сооһоо Хоца Намсаревтай тобшо намтар, зохёолнуудын дурдагдана. Арадай аман зохёол суглуулжа хэблүүлһэнхээ эхилээд, удаадахи жэлүүдтэ зохёонон бүтээлнүүдын булта эндэ тоологдоотой. "Тайшаагай ташуур" ("Отогийн ноёны ташуур") үзжэгһөө хуряангы хэнэг барлагданхай байна.

Буряадай хоёрдохи зохёолшо гэхэдэ, Николай Дамдиновой зохёохы ажал, намтарынь мүн лэ хуряангыгаар үгтэнхэй. Тиигээд "Банзарын Доржийн тухай дууһаа" хэнэг хуряангы т а й л б а р и л т а й г а р толилоһонинь баһашье зохисотой лэ.

Хальмаг танич арад уласай уран зохёолой хүгжэлтын тобшо түүхэ эртэ урда саһаа эхилээд, мүн лэ эндэ үгүүлэгдэнэ.

Зохёолшодоһонь Алексей Гучинович Балакаев (Хальмаг нэрэнь Балкан Алексей) 1928 ондо Астраханский губернидэ Шихэрт гэжэ хальмаг тосхондо малшанай бүлэдэ түрэнэн байгаа. Энэ зохёолшо Сибирьтэ сүлэлгэдэ ябаха үедөө шүлэгүүды бэшэжэ эхилһэн, удаагы туужа, романшы зохёонон, хэблүүлһэн хүн байна. "Гурбан зураг" гэжэ туужаһаа хэнэг тайлбарилгадан тобшохоноор харуулагдана.

Мүн мэдээжэ зохёолшо Давид Никитич Кугультинов (хальмаг нэрэнь Хөхдэйн Даваа) - Социалис Ажалай Баатар, хальмаг арадай поэт, ялас гэмэ намтартай - энэ хүнэй ажалай зам эндэ харуулагданхай байна. 1940 ондо бэшэгдэһэн "Залуу наһанай шүлэгһөө" эхилээд, олон жэлэй туршад бэшэһэн шүлэгүүдэй олон суглуулбаринууды хэблүүлһэн, мүн арадай үлгэр туужа суглуулжа, согсолжо хэблүүлһэн, бусад хэнэн юумэниинь нилээд ехэ юм. "Шуурга хүрэнэн сэсэг" ("Шуурга сөрсөн цэцэг") гэжэ үлгэрһөө хуряангы тайлбарил эндэ барлагданхай.

Үбэр-Монголой уран зохёолой хүгжэлтэ тухай, уран зохёолшодой бүтээл, намтар тухай эндэ хэлэгдэнэ. Эндэхи уран зохёолой хүгжэлтэ 1919 онһоо тоологдодог юм ха.

Мүнөө үеын Үбэр-Монголой уран зохёолой үндэнэ нуури табигла Н. Сайнчунгаа (Сайнцогт гэдэ шотагтаа алдаршаһан) 1914 ондо Шэлын голы Шулуун-Хүхэ хушуунай шотагта Насандэлгэрийн бүлэдэ түрэнэн юм.

"Сэдьхэлэй хани" гэжэ түүбэри 1941 ондо хэблүүлһэнхээ хойшо хори гаран суглуулбари гаргуулан байгаа. "Хабарай дуун Бээжэнхээ" гэжэ туужа, "Зол жаргал болон нүхэрлэл", "Алтан гүүр", "Лимбын дуун" гэжэ нэтын түүбэринүүд хэблэгдэнэн юм. Хигада, япон хэлэнүүды мэдэдэг энэ зохёолшо 1973 ондо наһа баранан бэлэй.

Үбэр-Монголой уран зохёолшодой элитэ түлөөлэгшэ Аминбүхийн Одсэр болоно. Энэ зохёолшын намтар, зохёохы ажалын зам хуряангыгааршые һаа, яһала харуулагданхай байна.

Монгол туургатан эдэ зохёолшодой бүтээлнүүдхээ топ хуряангыгаар хэнэгүүды согсолходоо, яжаа заагаа һаа дээрэб гэжэ онсолжо үгтэнэн байна.

Д. ЖУГДУРОВА.

БАЯРАЙ ҮГЭ

Манай хүндэтэ Ехэ-Абгай - Цырма Будаевна Будаевагай энэ Сагаалганаар 100 наһа хүрэнхитэйнь дашарамдуулан, хани халуунаар амаршалһандань, Буряадай Республикын Арадай Хуралда, Яруушн аймагай захиргаанда бүхы түрэлхидэйнь, дүүнээрэйнь, аша, гушанарайнь, дүшэнээрэйнь зүгһөө тон ехэ байр баясхалан хүргэнэбди.

ТҮРЭЛХИДЫНЬ.

"Сагаан тэргэ" гэнэн заншалта мүрьсөөн боложо дүүрэбэ. Нааданда хабаадагшад республикын эрхим командауудай тоодо оролсохын түлөө хэдэн үдэрэй туршада тулалдаа бшуу. Мүрьсөөндэ хамтадаа 16, тэрэ тоодо аймагуудай 8 команда хабаадалсажа, наадан бүринше һонирхолтой болоо гээд тэмдэглэлтэй.

Хэжэнгын лицейн хүүбүүд, басагад мүнөө жэлдэ эрхим бэлэдхэлтэй байһанаа харуулба. Тиин түрүүшын уулзалгада Загарайн аймагай Новоильинский дунда хургуулин командые 5:0 тоотойгоор илажа гараа. Удаадахи хоёр нааданда Улаан-Үдэ хотын 27-дохи, 35-дахи дунда хургуулинүүдэй суглуулгадмал командауудые 4:1, 5:0 тоотойгоор шүүжэ, байдалаа улам найжаруулба. Энээнэйнгээ удаа үшөө хэдэн командые бүдэрүүлэ. Зургаадахи уулзалгада Новоильинский командые 5:0 тоотойгоор шүүжэ гарахадаа, бусад шатаршадта хүсэгдэхээ болёо гэжэ мүрьсөөнэй судьянар, сугларашадшые ойлгоо һэн.

Һүүлшын нааданай урда тээ эб нэгэн болоһон Хэжэнгэ шотагай хүүбүүд, басагад хотын 25-дахи хургуулинхидэй командые 3,5:1,5 тоотойгоор шүүжэрхихэдэ, дүн хамта 30,5 очкотой боложо,

ХАТУУ ТЭМСЭЛЭЙ ОРШОНДО...

Февралийн 17-18-да Баргажанай районшй захиргаанай спортын таһаг Сагаалганай хүндэлэлдэ мүрьсөө эхмидхэбэ. Элдэб разрядтай аяр 20 шатаршан хабаадаха дуратай байба. Теэд яахаб, хэниинь илгахабши даа! Зай, энэмнай юун бэ, арадай найднэр хүнүүдэй сэдьхэлдэ үүсхэл, эдэбхи бадаруулба гү, али үгы һаа, урданай энэ наадан хүнүүдтэ иимэ хүндэтэй гэлтэй гү? Юрэдөө, яаба-хээбэшье, энэмнай хайн үзэгдэл бэд даа.

Захиргаанай залуушуулай, аяншалгын ба спортын таһагые даагша Б. Ц. Нимаев эхин дээрэнэ сугларашадые сагаан барын найдэрөөр амаршалаад, богонихон үгэ соогоо "Сагаалган" бол ажалшан арадые холбон сагааруулжа, элдэб яһатанай дунда хани барисаа бэхжүүлэхэ онсо удхатай, үүргэтэй гэжэ тэмдэглэбэ.

Иимэ захяа, юрөөл дуулаһандаа гэзбы, юрэдөөл, шатаршад хоёр үдэр соо ехэл эмхи гуримтайгаар наадажа, гараа һэн. Түрүүшын партинуудһаа дээгүүр разрядтай, бэрхэ шатаршад пенсионер Фридрих Николаев, редакциин хүдэлмэрилэгшэ Найдан Бадмаев, хүдэлмэришэн Геннадий Вербицкий, энергетик Леонид Галин, Хилганын багша Жаргал Раднаев гэгшэдэй урагшаа хуга гарахые эрмэлзэнэниинь ойлгосотой юм бээ.

Түрүүшын шатада Галинай Бадмаевые булихада, һүүлшынхиин харгы хаагдаба ха гэнэн һанамжа гаража болоо. Гэн-гэнхээ энэ ушар Бадмаевай

Шатарай булан ШАДАБАРИ, БЭЛИГ ЕХЭ

Һүүлшын уулзалгын урда тээ республикын "Сагаан тэргын" чемпионой нэрэ эзргэдэ хүртэнэн байба.

Удаадахи хуурида гарахын түлөө хотын 3-дахи, 35-дахи, 27-дохи, Ивалгын дунда хургуулинүүдэй хурагшадай хоорондо шангатамсэл болоо. Эндэ Ивалгын хургуулин түлөөлэгшэ Санжи Ринчинов 3-дахи хургуулин шатаршан Иван Бахановта шүүгдэжэ, командая гэдэргэнь татаа. Харин 35-дахи хургуулинхид 27-дохи хургуулин шатаршадые 3:2 тоотойгоор илаба. Тиин 3-дахи, 46-дахи хургуулинүүдэй командаууд хоёрдохи, гурбадахи хууринуудые эзэлбэ.

Жэл бүри үнгэргэгдэжэ байдаг энэ нааданай республикын хургуулинүүдта дэлгэржэ, һайнаар наададаг командауудай олошоржо байһы гэршэлэ. Новоильинский, Ивалгын дунда хургуулин шатаршад хайн наада харуулжа, олоной зүгһөө магтаалда хүртэнэн байна.

Хэжэнгын лицейн хурагшад Максим Одоев Юрий Суворов хоёр 1-дэхи, 4-дэхи хюлгэнүүд дээрэ наадахадаа, абажа боломоор

6-һаа 5 очкотой боложо, бэлэдхэл хайнтай ябаһанаа харуулаа. Хоёрдохи, гурбадахи хюлгэнүүд дээрэ тус командын гэшүүд Буяат Аюоржанаев, Жаргал Сандитов, Дарима Дондитова гэгшэд үгтэндөө мүхөөгөө абтангүй наадажа, түрүү хууринуудые эзэлээд, командая түрүү хуурида гаргалсажа шадаа ха юм. Эндэ тус командын хүтэлбэрилэгшэд, тренерүүд П. И. Ильин, Д. В. Ванчихова, З. М. Ширапов, Ц. Ц. Баданов гэгшэдэй үдэр бүрин эмхидхэл оролдогһоо энэ амжалта дулдыдаа гээд тэмдэглэхэ шуулаа.

"Сагаан тэргын" нааданда эрхимлэһэн командаууд шатаршадта Залуушуулай хэрэгүүдэй, аяншалгын, физкультура ба спортын гүрэнэй комүтедэй, "Шатар" гэнэн хүүгдэй шатарай жасын тусхай шан, бэлэгүүд барюулагдаа. Гадна бэлиг шадабаритай команда бэлдэһэн Хэжэнгын лицейн хургуулин тренер З. М. Ширавовта тусхай шан барюулагдаба.

Л. ГАРМАЕВА, мүрьсөөнэй судья.

урмыень хухалаагүй, харин хүсэл зоригыень бүри зангидаһан байба. Юундэб гэхэдэ, тэрэ үдэшэ болотор аяр 11 парти хойно-хойноһоонь шүүжэ, турнирай лидер болоо һэн.

Харин Вербицкий, Николаев, Раднаев гэгшэд нэгэ очкогөөр, Галин 1,5 очкогөөр гээгдээд ябаа. "Шангай гурбан хууринууд эдэ табанай доторой хэрэг болохо юм ха" гэнэн һанамжа би болобо. һонининь гэхэдэ, хоёрдохи үдэр эдэнэр бултадаа хоорондоо наадаха байгаа бшуу. Тиимэһээ хатуу тэмсэлэй оршондо хэнэинь хии морин дээрэ байхаб гэнэн хүлэсэ үндэһэтэйл байгаа гэе.

Гэбэшье нүгөөдэ шатаршад хуби заяантата эбсэшоод, гараа баряад хуугаагүй, урда ябагшадай урдаһаа харахадаа, "досоо дэгээ" хэжэ, доройтуулжа нэдэлгэ али оло хэнэн, хойноо ябагшадта "хэрзэгыгээр" хандадаг, урагшаа тэгүүлдэг байба.

"Сагаан тэргын" клубай республикын мүрьсөөнүүдтэ хабаадажа, яһала дүй дүршэлтэй болоһон Хилганын колхозой эдир шатаршад Баир Урбагаров Эрдэм Балаганов хоёр илангаяа хайн талаһаа бээе харуулаа. Жэшээлхэдэ, Николаев Галин хоёрые Баир "бүдэрүүлжэ", харагшадые ехээр хүхээбэ. Харин 5-дахи классай хурагша Эрдэм 9 эрэшүүлые шүүжэ, эсэстэ 10-дахи хуури эзэлжэ, районой чемпионатта (март соо) хабаадаха эрхэдэ хүртөө.

Эдэнэрые хурган хүмүүжүүлдэг нэгэдэхи разрядтай Раднаев хурагша

Баатар Эрдэниевтэй баһангар наадаһанай хойшолоһоор, һанагдаагүйгөөр тэнсэжэ, ехээр лэ голхороо һэн. Иймэл гүб даа, шатар гэшэмнай. Хүниие баһажа болохогүй!

Хоёрдохи үдэр урда ябагшадтай дунда болоһон тэмсэл ехэл һонир үнгэрөө. Бадмаев хурагша Арсалан Тушинов Вербицкий хоёрто шүүгдэжэ, нүгөөдүүлдээ хүсэгдэбэ, һанааень заһаба. Раднаев Михаил Жервинда, Николаевта шүүгдэжэ, гэдэргээ "шэдүүлбэ".

Үнгэрһэн жэлдэ гурбан турнир шүүжэ амтаһанан Николаев Владимир Ринчино, Эрдэниев гэгшэдтэ алдахадаа, түрүүшын гурбанай тоодо орохоёо болиһоноо мэдэржэ, ехэл голхороо һэн. Түрүүшын үдэр муу наадаһан Баргажанай үхибүүдэй спортиһа хургуулин директор Чингис Эрдэниев энэ удаа Николаев, Бадмаев, Вербицкий гэгшэдтэ "хартгаабха" бэлэглэжэ, ехэл энээдэ зугаа, хүхилдөөн болоо даа.

Энэ үдэр тэмсэлшын абари зан харуулан Геннадий Вербицкий зэргэлжэ ябаһан Николаев, Бадмаев, Раднаев гурбаниие "нокаутта" оруулжа, 16 очкотой болоод, түрүүлэн гаража, мүнгэн шанда хүртөө. Хахад очкогөөр гээ, эһэн Галин, очкогөөр гартаһан Бадмаев удаадахи хууринуудые эзэлэ.

Жолоошон мэргэжэлтэй Александр Белокопытов (Баргажанай-Адаг) гурбадахи разрядтай норматив дүүргэ.

Н. ГАЛДАНОВ, судья.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Редактор Ц.Б.ЦЫРЕНДОРЖНОВ.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГЕ: ДАНШЕЕВА Г. Х., ДОНЦОГОЙ Ц. Ц., ЖИНГИТОВ Б.-М.Ж. (харюусалгата секретарь), ШИМАЕВ Н.Н.(редакторай орлогшо) РИНЧИНОВ С.Д. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., ШИПТАЕВ В. И. (хэблэлэй директор), САМБЯТОВА Т.В.

Манай адрес:

670000, Улаан-Үдэ, Каландаришвиллин үйлэс, 23, "Буряад үнэн" газетын редакци.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудалан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэһэг 4319. Хэблэлдэ тушаалгалан саг 17.00.

"Республиканска типографи" гэнэн АО-до газетэ хэблэгдэ. Директорэинь телефон: 2-40-45. Б-0079-дэхи номертойгоор бүридхэлдэ абтанхай. Заказ №7715.

Редакциин телефонууд: редакторай - 2-50-96, приёмнын - 2-54-54, редакторай орлогшонорой - 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретариин - 2-50-52, секретариандай - 2-60-91. таһагууд: нитын-политическэ - 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа - 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёлой, эрдэмэй болон хургуулинүүдэй - 2-60-21, (даагшань), 2-57-63, олоннитын хүдэлмэрини ба мэдээсэлэй - 2-54-93, (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; орнуудын - 2-67-81; корректорүүдэй - 2-33-61, компьютерна түбэй - 2-66-76. Манай корреспондентүүд: Агинскда - 3-42-19; Закаменскда - 30-61.

"Буряат" хэблэлэй телефонууд: директор - 2-49-94, бухгалтерин - 2-23-67, вахта - 2-35-95.